

# ДНЕВНИКЪ

(стенографски)

на

## XVII<sup>то</sup> обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

XVII заседание, петък, 14 ноемврий 1914 г.

(Открито отъ председателя г. д-ръ Д. К. Вачовъ, въ 3 ч. 50 м. слѣдъ пладне)

**Председателъ:** (Звъни) Засѣданието се отваря. Г. секретарь ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители, за да се види кои присъствуватъ.

**Секретарь М. Зелковъ:** (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Недѣлко Атанасовъ, Никола Атанасовъ, Цанко Бакаловъ, Милко Бечевъ, Константинъ Бозвелиевъ, Григоръ Бояджиевъ, Панко Вангеловъ, Александъръ Величковъ, Йонко Веселиновъ, Недѣлко Георгиевъ, Атанасъ Германски, Иванъ Гешовъ, Юрданъ Дечевъ, Димитъръ Драгиевъ, Вепко Дуновъ, Шакиръ Зюмриевъ, Сотиръ Календеровъ, Найдено Комановъ, Захари Кръстевъ, Александъръ Малиновъ, Мехмедъ папа, Василь Милевъ, Никола Наумовъ, Адамъ Нойчевъ, Стайко Нѣмски, Тотю Продановъ, Христо Радойковъ, Едхемъ Рухи, Христо Славейковъ, д-ръ Никола Стойчевъ, Георги Стоиловъ, д-ръ Паскалъ Табуриновъ, Дечо Теневъ, Крумъ Чапрашиковъ и Никола Шишковъ)

**Председателъ:** Отъ 245 народни прѣдставители, отсъствуватъ 35. Налице сж 210. Значи, има нужното число, за да се счита, засѣданието законно.

Разрѣшени сж слѣднитѣ отпуски:

- На народния прѣдставитель г. Шакиръ Зюмриевъ — 2-дневенъ отпускъ, за днесъ и утрѣ;
- На народния прѣдставитель г. Никола Шишковъ — 3-дневенъ отпускъ, за 13, 14 и 15 того;
- На народния прѣдставитель г. Григоръ Бояджиевъ — 3-дневенъ отпускъ, за 13, 14 и 15 того;
- На народния прѣдставитель г. Станю Златевъ — 6-дневенъ отпускъ, начиная отъ днесъ;
- На народния прѣдставитель г. Цанко Бакаловъ — 3-дневенъ отпускъ, начиная отъ вчера;
- На народния прѣдставитель г. Тодоръ Петровъ — 2-дневенъ отпускъ, за днесъ и утрѣ;
- На народния прѣдставитель г. Йонко Веселиновъ — 4-дневенъ отпускъ, начиная отъ 12 того;
- На народния прѣдставитель г. Александъръ Христовъ — 1-дневенъ отпускъ, за 13 того.

Народниятъ прѣдставитель г. Мехмедъ папа, който се е ползувалъ съ 2 дни отпускъ, иска, по важни домашни причини, други 10 дни, считани отъ 12 того. Който отъ г. г. народнитѣ прѣдставители сж съгласни да се даде на г. Мехмедъ папа 10-дневенъ отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Народниятъ прѣдставитель г. Георги Стоиловъ иска да му се разрѣши 20-дневенъ отпускъ, по важни домашни причини, начиная отъ 13 того. Който сж съгласни да му се разрѣши исканиятъ отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Народниятъ прѣдставитель г. Крумъ Чапрашиковъ, който се е ползувалъ досега съ 15-дневенъ отпускъ, иска, по важни домашни причини, други 40 дни. Който сж съгласни да му се даде исканиятъ 40-дневенъ отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Пристапяме къмъ питанята.

На първо мѣсто, г. министъръ-председателъ и министъръ на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве има да отговори на нѣколко питання, едно отъ които е питането, направено отъ пловдивския народенъ прѣдставитель г. Костадинъ Василевъ.

Г. Василевъ тукъ ли е?

**Обаждаъ се:** Нѣма го.

**Председателъ:** Има друго питане отъ народния прѣдставитель г. Юрданъ Юрдановъ, също къмъ г. министра на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве.

Има думата г. Юрданъ Юрдановъ да развие питането си.

**Ю. Юрдановъ:** Г. г. народни прѣдставители! Питането ми къмъ г. министра на вътрѣшнитѣ работи е относително това, че законътъ за опрѣдѣляне цѣнитѣ на съѣстнитѣ продукти, който по-рано се гласува, почти никждѣ въ нашата страна, отъ никоя община не се прилага, и не се прилага по много причини. Една отъ главнитѣ причини е тази, че самиятъ законъ не е направенъ дотамъ добръ, за да може

да застави, било общинските съвети, или пък други власти да принудят, от своя страна, различните търговци, особено едрите, да продават съответните продукти на известна определена цѣна. А и самъ г. министърътъ е изпратилъ едно окръжно до всички кметове, въ което съдържало рѣзкѣ езикъ се заплашватъ общинските съвети, че, ако тѣ пристѣпятъ къмъ реквизирането на известни стоки, то ще отговарятъ лично общинските съветници и кметовѣтѣ. Безспорно е, че това обстоятелство е турило на изпитание много общински съвети, вследствие на което е парализирало окончателно дѣйствието на тѣзи кметове и постоянни присѣстия, които биха желали — а вече имаше намерение — да прилагатъ закона. А въ сѣщото врѣме цѣнитѣ на съответните продукти се покачватъ и въ този моментъ, когато износътъ на хранитѣ, на брашната е запрѣтенъ, въ много градове не, но почти въ цѣлата страна ние ядемъ брашно и хлѣбъ скъпи.

Прѣдъ видъ на всичко това, отъ името на нашата парламентарна група, отправилъ съмъ питане къмъ г. министра на вътрѣшните работи и народното здраве, най-главниятъ пунктъ на което — нѣма да го чета цѣлото — е това, което ние питаемъ: (Чете) „Първо, не мисли ли“ — г. министърътъ — „да направимъ нѣщо повече за прилагането на този законъ, и второ, не мисли ли да внесе въ най-скоро врѣме нѣкои измѣнения въ закона, въ смисълъ да се ограничатъ голѣмитѣ спекуланти-ангросисти да си играятъ произволно съ цѣнитѣ на прѣдметитѣ отъ първа необходимостъ?“

Г. г. народни прѣдставители! Ние вече имаме единъ законъ и редъ за неговото измѣнение, безспорно, може да дойде и по инициативата на самото народно прѣдставителство. Но този законъ се внесе отъ г. министра на вътрѣшните работи и народното здраве, и той вече има доста опити, какъ се е прилагалъ законътъ и въ какво маниера. Така щото, смѣтаме, че г. министърътъ, като има свѣдѣния отъ всички кметове и управители, дѣйствително би било полезно сега да внесе едно измѣнение, въ смисълъ, щото цѣнитѣ на съответните продукти да бждатъ опредѣляни отъ една централна комисиия, и тѣзи цѣни да бждатъ задължителни за цѣлата страна.

Ние смѣтаме, че само по този начинъ ще може дѣйствително да се въведе единъ редъ и да не се позволява не само на малките, но — най-важното — и на голѣмитѣ търговци, ангросиститѣ, които въ този моментъ дѣйствително доста сж увеличили цѣнитѣ и злоупотрѣбаватъ.

**Прѣдседателъ:** Има думата г. министър-прѣдседателъ.

**Министър-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Законътъ се направилъ за улеснение на населението, да се ограничатъ спекулантитѣ, доколкото е възможно, за да не експлоатиратъ населението, като покачватъ произволно цѣнитѣ на съответните прѣдмети отъ първа необходимостъ. Едва отъ какво врѣме този законъ се тури въ дѣйствию и азъ още не можахъ да разбера, каква е ползата отъ него. Събираме свѣдѣния въ министерството.

Наистина, ще трѣбва да стане едно допълнение на този законъ, защото ми се вижда, че той е безъ санкция. Би трѣбвало да не пращаме хората, които се провинятъ, прѣдъ мировия сѣдия, а, ако е възможно, да дадемъ сила, чрезъ законъ, разбира се, на кметските управления или на полицията да налагатъ наказанията на виновнитѣ; иначе, законътъ ще остане мъртавъ. И, послѣ, глобата трѣбва да бжде малко по-чувствителна. Тя може да засегне нѣкои и други, но нѣма да засегне мнозина, защото въ такъвъ случай ще се пазятъ, а сега, за съжаление, нито продавачи, нито купувачи искатъ да

знаятъ, че съществува нѣкакъвъ си законъ, и като-че-ли всѣки денъ продавачитѣ вдигатъ цѣнитѣ на съответните прѣдмети. Вие знаете борбата ни съ захарнитѣ фабрики. И министърътъ е безсиленъ, защото, каквото рѣшение да взема, не знае, да-ли ще мога да го наложа. Нека глобата е много по-голѣма. Едно измѣнение въ закона се налага. Въ противенъ случай, ще изглежда, че ние само искаме да направимъ нѣщо, но никаква ефикасностъ нѣма това, което искаме да направимъ, и произволитѣ, спекулантитѣ ще си продължатъ, както досега.

Въ министерството вземаме нѣкои бѣлѣжки. Стѣти бѣлѣжки ще можемъ да си послужимъ, за да направимъ допълнение на закона, ако ще продължаваме да живѣемъ сѣ въ такова ненормално положение. Дано се свърши това положение и тоя законъ да отмѣни самъ себе си. Това ще бжде много по-добъръ, по-цѣлесъобразно и по-ефикасно отъ всѣкакви други законоположения, защото, все-таки, единъ извънреденъ законъ си е извънреденъ: той не може да бжде както обикновения законъ. Ето защо и г. запитвачътъ намѣрва, че отъ този законъ не видѣхме още никаква сладостъ, защото все така продължава да се експлоатира населението отъ малки и голѣми продавачи. Азъ ще събера тѣзи свѣдѣния въ министерството, и ще направя нѣкои допълнения, ако стане нужда.

Толкова имахъ да кажа по това питане.

**Прѣдседателъ:** Г. Юрдановъ! Доволни ли сте отъ отговора на г. министра?

**Ю. Юрдановъ:** Отъ отговора, който даде г. министърътъ, не можемъ да бждемъ недоволни. Но важно е едно: че ние не можемъ да живѣемъ само съ благопожелания. Ние всички бихме искали, щото дѣйствително да нѣмаме нужда отъ единъ подобенъ законъ, но досега врѣмената сж такива, щото налагатъ, както по-рано нуждата наложи, да се създаде единъ подобенъ законъ.

Г. министърътъ казва, че дѣйствително въ този законъ нѣма една достатъчно силна санкция, за да може да го направи приложимъ. А тази санкция ще трѣбва да се даде по-скоро, защото на много мѣста, както вие всички знаете, търговцитѣ, особено голѣмитѣ, си играятъ, както желаятъ, и на много мѣста населението е подложено на една грозна експлоатация отъ страна на различните търговци; а днесъ врѣмената сж малко осѣждни. Та затова именно нека г. министърътъ внесе по-скоро тукъ, даже въ нѣколко дена, едно кратко измѣнение, за да се даде една по-добра санкция на този законопроектъ и, по този начинъ, дѣйствително да можемъ да принесемъ полза. Защото единъ пътъ законътъ създаденъ и сега, като сме се убѣдили всички, че отъ него нѣма никаква полза, азъ смѣтамъ, за силата и за честта на самия законъ, ще трѣбва дѣйствително да се покаже, че въ нашата страна има закони и че не може да се позволи на нѣколко души, които желаятъ да трупатъ богатства въ този моментъ, да подлагатъ цѣлия български народъ, като консоматоръ, да имъ внесе всички печалби, които тѣ желаятъ.

**Прѣдседателъ:** Г. министър-прѣдседателъ ще отговори на питането, отправено му отъ г. Недѣлча Георгиевъ.

Г. Недѣлча Георгиевъ тукъ ли е?

**М. Турлаковъ:** Той е въ отпускъ.

**А. Димитровъ:** Г. Костадинъ Василевъ е тукъ.

**Н. Василевъ:** Това не е мое питане.

**Прѣдседателъ:** Има друго едно питане, направено отъ г. Стояна Омарчевски къмъ г. министра на външните работи и на изповѣданията.

Г. Омарчевски! Имате думата да развитее питането си.

**С. Омарчевски:** Г. г. народни прѣдставители! Както ви е извѣстно, прѣди мѣсець нѣщо, напистѣ дипломатически агенти въ Петроградъ и Букурещъ направиха извѣстни изявления, които произведоха извѣстни коментари въ нашия печатъ.

Както знаете, изявлението на букурещкия ни пълномощенъ министъръ, г. Радевъ, който бѣше си дошълъ тукъ и слѣдъ това замина — азъ ги вадя така, както сж прѣдадени въ правителствения в. „Народни права“ — се състоятъ въ слѣдното: (Чете) „Още отъ самото начало на европейската война, България бѣ една отъ първите държави, които по твържественъ и категориченъ начинъ прокламираха своя неутралитетъ.

„Този неутралитетъ ще бѣде запазванъ съ най-голяма доляност. Нито въ намѣреніята на българското правителство, нито въ настроеніето на народа сжествува най-малкото съмнѣние, че България би могла да изостави този неутралитетъ“. Това е изявлението на г. Симсона Радевъ, дипломатическиятъ ни агентъ въ Букурещъ.

Въ сжщото това врѣме г. Маджаровъ направи на нѣколко пѣти изявления въ различни вѣстници. Прѣди да напусне своя постъ въ Лондонъ, той заяви, че България въ никой случай нѣма да извади своето оръжие срѣщу Русия или нейните съюзници. А на редактора прѣдъ „Новое время“ той е заявилъ така: (Чете)

„Азъ прѣкрасно зная, че сж създадени тежки условия за плодотворна работа и че азъ ще срѣгна значителни прѣчки по пътя на моята дѣятелностъ. Но, безъ да гледамъ на това, сѣ пакъ вѣрвамъ въ промѣната на политическия курсъ въ Русия и се надѣвамъ, че ще стумѣя, тъй или иначе, да подобря отношенията съ България. Въ туй се състои моята основна задача; всички мои усилия ще бѣдатъ посочени къмъ постигането на тая цѣль.

„Азъ съвсѣмъ не искамъ да защищавамъ когото и да било и да казвамъ, че отъ страна на нѣкои политически дѣятели не сж направени пристѣпни грѣшки, но азъ мисля, че, прѣди всичко, трѣбва да се отдѣли българскиятъ народъ отъ политикитѣ.

„Българскиятъ народъ, въ своите чувства къмъ Русия, съвсѣмъ не се е измѣнилъ. Широкиятъ народни маси сж въодушевени отъ дълбока благодарностъ и неизмѣнна любовъ къмъ великата освободителка. Много дѣйствиа на политикитѣ въ България, насочени противъ Русия, срѣщатъ рѣзкъ отпоръ и сж туй създаватъ на тия политики тежко положение.

„Съвсѣмъ невѣрно е твърдението, че ужъ въ България сжществувало нѣкакво противоруско течение. Повтарямъ, че отдѣлни дѣйци, може-би, сж склонни да търсятъ други пътища, отколкото сближение съ Русия, но народътъ живѣе изключително съ мисълта, че именно Русия е единствената защитница и покровителка на българитѣ. Достатъчно е да се опомни миналото. И въ Стамболово врѣме се раздаваха гласове противъ Русия, но въ края на крайщата, всички съзнаха сторенитѣ грѣшки.

„Азъ съвършено несъчувствувамъ на нѣкои явления, които даватъ поводъ да се прѣдполага, че официална България се придържа въ противоруски курсъ. Азъ слушахъ, че пропускането на германски офицери и войници прѣзъ България произвело тежко впечатление въ Петроградъ. Азъ не мога да разглеждамъ този фактъ, но азъ имахъ случай да чуя, че хората, които сж на властъ въ София, обясняватъ тоя фактъ съ това, че сжщитѣ тия офицери и солдати сж минали прѣзъ Ромжния и че Ромжния не е правила никакви възражения.

„Въ София казвали, че ако Ромжния, която сега се счита приятелка на Русия, е пропуснала германскитѣ офицери и войници, то България не се считала въ правото си да се противопоставя. Повтарямъ, азъ не искамъ да защищавамъ никого и прѣдполагамъ, че у насъ сж сгрѣшили съ пропускането на германцитѣ.

„Твърдѣ е възможно да сж направени напоследѣтъ и нѣкои други грѣшки, които не сж могли да способствуватъ за подобрене отношенията ни съ Русия. Но азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че коренищо не е измѣнено и че въ най-скоро врѣме въ Русия ще се убѣдятъ въ добритѣ чувства на българскитѣ управници.

„Не трѣбва да се забравя, че слѣдъ изнесената отъ насъ тежка война, България бѣ останала съвсѣмъ уединена и ние прѣживѣхме ужаса на пленъ, разгромъ. Въ тоя моментъ всички се отвърнаха отъ насъ; памѣриха се политически дѣятели, които видимо сж се надѣвали да намѣрятъ утѣшение въ Австрия, която, отъ своя страна, дѣйствително полагаше всички усилия, тъй или иначе, да постигне намѣненето на политическия курсъ на България. Може-би, въ дадения моментъ нѣкои сж се увлѣкли въ прокарването на нова програма, но сѣ пакъ, българскиятъ народъ остана на страна, неговитѣ истински желання и стремления бѣха насочени на друга страна.

„Тази изолираностъ постави България въ твърдѣ тежки условия. И сѣ пакъ не е чудно, че когато Турция ѝ е протегнала ръка и започнала да говори, че желае да намѣри пътъ за икономическо сближение, веднага въ софийскитѣ политически кръгове се намѣри откликъ. Нѣкои сж били наклонни да виждатъ въ турскитѣ заявления важенъ и многозначущъ симптомъ.“

По-нататѣкъ г. Маджаровъ продължава така: „Може-би, турцитѣ сж искали да се въползватъ отъ изолираността на България и сж мечтали да сключатъ съглашение, но менѣ е извѣстно, че въ високитѣ български сфери самата идея за съюзъ съ Турция не е намирала съчувствие. Азъ зная, че поѣди много години, още въ врѣмето на Абдул Хамида, Турция даваше да се разбере нейната готовностъ, за да сключи съглашение съ България. Но това прѣдложение срѣшна съпротивление въ лицето на българския монархъ, който въ последния моментъ го призна за невъзможно. И сега, вѣроятно, се е случило сжщото, макаръ азъ да не мисля, че сега Турция е направила каквото и да било опрѣделено прѣдложение. Несъмнѣнъ е, обаче, фактътъ, че дѣйствително нѣкои турски дѣятели поллага старания да създадатъ най-благожелателна за Турция атмосфера въ София. Съ туй, между прочемъ се обяснява и пътуването на Талаатъ бей въ София.

„По-нататѣкъ г. Маджаровъ е заявилъ, че Генадиевъ не е ималъ мисия въ Цариградъ и че не допуска да сж водени прѣговори за пропушане на турски войски прѣзъ българска Тракия. Таково пропушане би прѣдставлявало изключителна опасностъ за Турция. Споредъ мене, ни една държава не може да допусне подобно нѣщо.

„Дълженъ съмъ да забѣлѣжа“ — казва г. Маджаровъ по-нататѣкъ — „че нашата многострадална родина прѣживѣва въ последно врѣме тежки изпитания, често прѣдизвикващи попятна нервностъ. У насъ не малко сж огорчени отъ резултатитѣ на букурещкия миръ и поѣкога се раздаватъ гласове, готови да обвинятъ Русия въ това, че тя поддържа Ромжния и ѝ помогнала да осжществи своята програма, безъ никакви нравствени и материални загуби. Тия чувства на българитѣ трѣбва да бѣдатъ разбрани отъ всѣки безпристрастенъ наблюдател и азъ не мисля, че тѣ могатъ да прѣдизвикатъ раздразнение въ Русия.

„Разпространяват се непрѣкъснато свѣдѣния за агресивни замисли на България: ту сме искали да воюваме съ Сърбия, ту — съ Гърция, и т. н. Всички тия слухове имат за цѣль да създадат враждебна за България атмосфера. Българските политически дѣйци се стремятъ да заживѣе страната въ миръ и да установятъ добри отношения съ другитѣ държави.

„Сегашната европейска война, по силата на пѣщата, трѣбва да измѣни коренно много отношения. Неотдавнашнитѣ увлѣчения ще минатъ и азъ вѣрвамъ, че отношенията между България, Сърбия и Гърция значително ще се измѣнятъ къмъ по-добро. Азъ лично съмъ убѣденъ привърженикъ на сближението между балканскитѣ държави и съмъ увѣренъ, че съществуващитѣ недоразумѣния, въ края на крайщата, ще получатъ надлежното разяснение.

„Сега нападатъ България и я отдѣлятъ отъ сферата на балканскитѣ интереси. Ще мине малко време и България, може-би, ще съумѣе да изиграе прападающата ѝ се роля. Въ всеки случай, каквито и да би били отдѣлнитѣ политически тенденции на отдѣлни дѣятелни въ нашата страна, всички прѣ-красно разбиратъ и съзнаватъ, че за България има само единъ пътъ — това е Русия. Може-би, Богъ ще ми помогне да способствувамъ за разсѣиването на всички недомѣлки.“

Както е извѣстно, тѣзи изявления на г. Маджарова бѣха направени почти въ едно и също време, когато г. Радевъ направи своитѣ изявления на редактора на в. „Темпъ“, понеже тѣзи изявления различно се коментиратъ въ печата, азъ отправихъ къмъ г. министъра, отъ името на нашата парламентарна група, слѣдното питане: (Чете)

„1. Кой е продиктувалъ послѣднитѣ интервюта на пълномощитѣ ни министри въ Вукурещъ и Петроградъ, и

„2. Не съзира ли г. министърътъ извѣстни противорѣчия и несъобразности въ тѣхъ.“

И, изобщо, искаме да знаемъ, тия възгледи, които прокарва, било г. Маджаровъ, било г. Радевъ, дали сж възгледи, които поддържа и българското правителство.

**Прѣдседателътъ:** Има думата г. министър-прѣдседателътъ.

**Министър-прѣдседател д-ръ В. Радославовъ:** Интервютата, които се печататъ въ вѣстниците, сж разговори, тъй да кажа, анонимно. Както за частни, тъй и за официални лица, много пѣти се явяватъ въ вѣстниците напечатани разговори, за които лицата, които се споменуватъ, даже нѣматъ извѣстие, и много пѣти, когато се пита, защо еди-кой си е говорилъ това или онова, което е печатано въ вѣстниците, получаваме отговоръ, че той не е говорилъ подобно нѣщо. Това се случва начесто. Можете да кажете една дума или да се засмѣете, и ще видите, че въ вѣстника ще излѣзатъ написани нѣколко колони, че еди-кой си казалъ еди-какво си. Тѣй че, излишно е министърътъ да излиза въ Народното събрание и да се занимава да отговаря на тѣзи питання.

Залитвачътъ намѣрва нѣкаква си дисхармония между политиката ни и онова, което се е напечатало като разговоръ съ нѣкои наши дипломатически лица. Не зная, дали има дисхармония. Прѣди всичко, азъ не съмъ длъженъ да съобщавамъ въ Народното събрание нѣкои работи, които се даватъ като наставления на нашитѣ дипломати. Чл. 92 отъ конституцията ми дава право да прѣмълчавамъ. Така щото, не можете да знаете, дали има едно същикование въ политиката на правителството съ онова, което се е напечатало. То не може да се знае.

Едно само ще кажа: че интервюто, което се приписва на г. Радева — той казва, че не го е говорилъ, по-даже да бѣше говорилъ — то потвърждава една истина — че България пази своя неутралитетъ.

Колкото се касае до г. Маджарова, не зная, дали той е говорилъ това, но и да бѣше го говорилъ, туй сж общи разсѣждения. И вие не можете да знаете, дали не е по мое съгласие направено туй. Щомъ нищо не е станало помежду насъ, трѣбва да има нѣщо.

Казахъ, че, възъ основание чл. 92 отъ конституцията, не ще говоря повече. Вие считаме, че работи за въ полза на отечеството, за въ полза на държавата. Какъ, по кой начинъ — тамъ нѣдѣйте издирва много. Вие гледайте само резултатитѣ.

**Н. Харлаковъ:** А ако бждатъ лоши?

**Министър-прѣдседател д-ръ В. Радославовъ:** Ржка ли ще цѣлуваме, такла ли ще метнемъ, какво ще кажемъ — то е вече за насъ, а за България сж послѣдствително, резултатитѣ, които досега сж добри и които се одобряватъ отъ цѣлия български народъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсниа центъръ)

**Прѣдседателътъ:** Г. Омарчевски! Доволни ли сте отъ отговора на г. министъра?

**С. Омарчевски:** Доволенъ съмъ отъ отговора.

**Прѣдседателътъ:** Слѣдва питането, отправено отъ г. Стамболийски до г. министър-прѣдседателя. Г. Стамболийски тукъ ли е?

**Отъ лѣвия центъръ:** Нѣма го.

**Прѣдседателътъ:** Г. Стамболийски отсъствува.

**Министър-прѣдседател д-ръ В. Радославовъ:** Г. Стамболийски пита само, кждѣ се намѣрва България сега. Въ моята декларация азъ казахъ кждѣ — България е неутрална. Тѣй щото, това питане трѣбва да се заличи.

**М. Турлаковъ:** Оставете го.

**Министър-прѣдседател д-ръ В. Радославовъ:** Той не настоява.

**Прѣдседателътъ:** Казахъ, че г. Стамболийски отсъствува, а той се е разписалъ тукъ, въ книгата.

**Нѣкой отъ лѣвия центъръ:** Той е вънъ. Ще дойде сега.

**Прѣдседателътъ:** Понеже г. Стамболийски отсъствува, а на други питання г. г. министритѣ не сж готови да отговарятъ, приетѣме къмъ дневния редъ: второ четене законопроекта за допълнителенъ свѣрхемѣнтъ кредитъ отъ 33.722.000 л. за военни нужди — продължение разискванията отъ миналото заседание.

Има думата г. Йорданъ Йоновъ.

**Й. Йоновъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ нѣмаше да взимамъ думата да ви отсѣчавамъ, ако г. Турлаковъ, онзи день, когато се разискваше тукъ сжщиятъ този въпросъ, не бѣ закачилъ и мене по поводъ реквизирането на воденицитѣ. Нѣма освѣтъ да благодаря на г. Турлакова, че той ми дава възможностъ да излѣза да кажа самата истина по тази работа, и ще моля анкетната комисия да си вземе бѣлѣжка, да провѣри и да види, че хора, които прѣзъ време на войната се ползуваха отъ реквизирането на мелницитѣ и на други работи, сж вършили даже и прѣстѣпления. Заявя-

вамъ, че азъ нѣма да искамъ обезщетение за това, за което съмъ ошетенъ, но искамъ да стане явно за всѣки, че властующитѣ тогава партии сж реквизирали въ нашия окръгъ воденици, но сж плащали само на тѣхнитѣ партизани.

Ето, г. г. народни прѣдставители, какъ стои работата. На 17 септемврий, както е извѣстно, съ една обща заповѣдъ бѣха реквизирани всички мелници, въ това число и моята мелница. Ние продължавахме да мелемъ дотогава, докогато имаше храни. Когато се свършиха хранитѣ, сирѣха и мелницитѣ да мелятъ. Питахме: какво ще правимъ. Отговориха ни: „Вие сте реквизирани.“ Но ние стоимъ безъ работа, никой не ни пося храни. Идватъ хората — останалитѣ неотнѣли на война и тѣхни дѣца — и казватъ: „Ще ни мелете, ние нѣма какво да ядемъ.“ Ние имъ казваме не можемъ, воденицата е реквизирана. Азъ се оплакахъ телеграфически, отидохъ въ Враца, дойдохъ и тукъ и казвамъ: воденицата ми е реквизирана, обаче не ми даватъ да меля нито на държавата, нито на хората. Отговорятъ ми: „Ще Ви платимъ дневни за реквизираната мелница, безразлично, да-ли мелете или не мелете.“ Но когато дойде, г. г. народни прѣдставители, врѣме да се плаща, опрѣдѣлиха на г. г. Стефана Хр. Савовъ и Васила Статковъ отъ Враца да се плати по 60—70 л. дневни, а на Йонова казаха: „Ще ти платимъ толкова, колкото си смѣлѣ.“ Документитѣ сж въ Министерството на финанситѣ, реквизиционната ми квитанция е още тамъ. Отъ тѣхъ вие ще видите, че за моята реквизирана мелница, която е мелела 10 мѣсеца на нашето правителство и единъ мѣсець на ромжнитѣ, на менъ е платено 13.000 л. — прѣдвидено е собствено да ми се плати 13.000 л., когато азъ съмъ мелѣлъ по три вагона на дѣнь, макаръ че, както ви казахъ, не съмъ мелѣлъ цѣла година. Азъ вдигнахъ гюрултия, докараха ми петъ вагона жито, което трѣбваше да го смеля за два дѣна, но и то се свърши. По-нататѣкъ, нѣмаше жито. Подиръ петъ дѣна съобщаватъ: ако нѣма държавно жито, докато пристигне такова, нека меле на частни лица. Тичай Йордане по селата, обявявай съ барабанъ, че воденицата ти е свободна и меле. Хората отъ близкитѣ села натоварватъ кола съ жито и го докарватъ на воденицата, по имъ казватъ: „Назадъ“.

**Д-ръ П. Джидровъ:** Това е партизанството.

**Й. Йоновъ:** Вѣрно е, но азъ не съмъ правилъ това никога.

**Д-ръ П. Джидровъ:** Не ме разбрахте.

**Й. Йоновъ:** Да ви кажа ли нѣщо повече, като моля анкетната комисия да го провѣри за доказателство. Вдигатъ 10 вагона жито отъ с. Козлодуй на Дунава, Орѣховска околия, минаватъ покрай моята воденица, която отстои на 13 км., и кажѣ мислите, че откарватъ това жито? Това жито отива да се меле между Мездра и Враца въ воденицата на Стефана Хр. Савовъ, а азъ стоя безъ жито. Това жито го реквизира тогавашниятъ окръженъ управителъ, сега много добъръ чиновникъ на г. министра Бакалова, който го е назначилъ сега нѣкакъвъ ревизоръ въ министерството, противъ когото има даже повдигната прѣписка.

Това е, г. Турлаковъ, което имаше да кажа по отношение реквизиранитѣ мелници. Вие влизате въ анкетната комисия, имате на рѣка документитѣ, ще ви моля да ги провѣрите, да видите, че азъ не съмъ се ползувалъ отъ нищо друго, освѣнъ отъ това, което сж ми дали. Останалото врѣме азъ съмъ седѣлъ безъ работа, не съмъ могълъ да меля нито на хората, нито на държавата, нито пъкъ за себе си, защото нѣмаше възможностъ.

Сега, г. г. народни прѣдставители, да си дойда на въпроса. Колкото се отнася до повдигнатия въпросъ, че на хората, които ходиха пѣшаци, и на тия, които ходиха съ кола, не е платено, азъ ще кажа, че това е прѣстѣпление. Азъ съмъ молилъ г. министра на финанситѣ и частно, и тукъ да уреди този въпросъ — не единъ пътъ съмъ повдигалъ въпроса. Знаете, че въ войната отидоха отъ една къща по 4—5 души, а тѣзи, които останаха, като стари, сакати, и тѣ отидоха съ кола. Колата имъ се унищожиха, добитѣктѣ имъ се унищожиха, пѣкон отъ самитѣ тѣхъ изгаснаха, но петъ пари не сж получили. Казватъ, че имало оцѣнка на добитѣкта и на колата. Извѣстно е на всички какъ ставаха тия оцѣнки: ако е отъ нашитѣ, оцѣняваха му колата и воловетъ на по-добра смѣтка, ако не е отъ нашитѣ — на общо основание. Върнаха се тия хора, безъ да имъ е дадена пѣкава кирия. А азъ мога да свидетелствувамъ, че само отъ моята воденица вдигнаха 1.300.000 кгр. брашно и сж го откарвали за Фердинандъ. Тѣзи хора бѣха отъ околнитѣ села, но 2/3 отъ тѣхъ пѣматъ никакви квитанции, никакви разписки. Е питамъ азъ: справедливо ли е това; може-ли да бждатъ оставени тѣзи хора, да не бждатъ що-годи по-не удовлетворени? Ако за другитѣ работи при реквизиционнитѣ комисии се назначаваха хора съ висше образование, които бѣха юристи, само защото бѣха хора отъ партията, да получаватъ по 6—8—10 л., като членове и дѣловодители на реквизиционнитѣ комисии, питамъ азъ, тогава, г. министра на финанситѣ, не мисли ли на тѣзи хора, които ходиха съ кола и волове въ войната, между които имаше и жени съ дѣца — защото кметоветѣ отидоха до тамъ, щото караха жени и дѣца да ходятъ да каратъ храни — що-годи по-не да имъ даде нѣщо? И азъ ще моля г. министра да имъ даде на тѣзи хора що-годи нѣщо. Това е, което искахъ да ви кажа — което и що-рано съмъ поддържалъ — и ще моля г. министра, който е общалъ, да направи разпореждане да се плати нѣщо на тия хора.

Така също стои, г. г. народни прѣдставители, и въпросътъ съ реквизиранитѣ храни. Извѣстно е на всички, че околнитѣ реквизиционни комисии, когато вземаха хранитѣ отъ хората, оцѣняваха се отъ скръжнитѣ реквизиционни комисии. И ако при тази оцѣнка нѣкой чиновникъ останѣше на особено мѣстѣ, макаръ и единственъ, отъ тукъ веднага се взимахъ въ съображение мѣстѣто на този чиновникъ; всички други падаха. Ето ви единъ случай отъ нашата околия — за която ви говоря; може-би другадъ да има много такива случаи. Извѣстно е, че у насъ има голѣми землевладѣлци, има хора съ по-голѣми количества храни. Етмичитѣ, които се купуваха отъ тѣзи производители, отъ населението, оцѣняваха имъ ги по 17—18 л. 100-тѣ килограма. Търговцитѣ, които трѣбваше да го доставятъ тукъ на войската, купуваха го 18—20 л. на мѣстото, а го даваха тукъ на Военното министерство по 24—28 л. 100-тѣ килограма. Какво мислите, че стана? Когато дойде да реквизирайтъ ечемикъ на самитѣ производители, главната реквизиционна комисия каза: „А, 15-40 л. ще платимъ за ечемикъ отъ Раховско“, защо? — „Толкова“. А бе, г-да, сѣмнитѣ ечемикъ, купенъ отъ насъ, натоваренъ на шлепове и докаранъ тукъ, платихте по 28 л., като го взимате чрѣзъ прѣдприемачитѣ, а направо отъ насъ го взимате по 15-40 л. На търговцитѣ евреи, които дождаха да го купуватъ на мѣстото, производителитѣ го даваха по 19-80 л. Държавата имъ каза: „Не може да го продавате, ще го дадете на насъ, ще ще го вземемъ“. И вземаха го, както ви казахъ, по по колко го оцѣниха? По 17-60 л. И до днесъ още не сж дадени разписки на хората. Земледѣлцитѣ отъ нашата околия сж дали 1.200.000 кгр. жито, пѣкон отъ които нѣматъ документи на рѣка, а други иматъ, но имъ казватъ:

„Ще ви платимъ житото по тази цѣна“. Възможно ли е това? Ходихме въ Военното министерство, казахъ ни: „Ние сме прѣхвърлили тази работа на Финансовото министерство“. Последното има особено бюро, което разпорежда и съ тази прѣписка, но и до денъ днешенъ тя не е видѣла бѣлтъ свѣтъ. Затова ще моля г. министра на финансите да ѝ даде ходъ, като назначи една комисия, която да види, че тая работа е едно пладнешко разбойничество, просто се ограбиха тѣзи хора. Вие можете да провѣрите, че отъ Раховско за тукъ, София, и други мѣста се вдигнаха кола съ храни, като е платено на магазинтъ на търговците по 18—20 л. за ечемикъ, а на тѣзи хора, на които житото е взето по реквизиционенъ начинъ, освѣнъ дѣто въ двѣ години не сж видѣли двѣ стотинки и Господъ знае, кога ще ги видятъ, се плаща само по 17-60 л. за жито и 15-40 л. за ечемикъ. Тѣ сж рѣшени въ краенъ случай да отидатъ въ сѣдъ, но азъ мисля, че ще бѣде грѣхота, ще бѣде прѣстѣпление, ако ги оставимъ да отидатъ да водятъ дѣла за такива работи, когато иматъ документи налице и се вижда, че сжщата Главна реквизиционна комисия, когато прѣдъ нея сж се явявали търговци, е признала, че трѣбовало да имъ се плати по тази цѣна. Ние съ официални документи доказваме: понеже признавате на Ивана, Драгана да платите тождова, отъ ви митническа декларация, отъ която се вижда, че хранитѣ сж натоварени отъ Рахово, Козлодуй и с. Островъ. „Реквизиционната комисия се произнесла: Ние не искаме по-нататъкъ да знаемъ“. Кадѣ трѣбва да отидемъ?

**Д-ръ П. Джидровъ:** Голѣмитѣ цѣни, които сж давани на търговците, се обясняватъ съ гешефтитѣ, които сж вършени.

**И. Ионовъ:** Азъ това не знамъ. Ако Вие то знаете, сплате го кажете.

**Д-ръ П. Джидровъ:** Прѣдполагамъ.

**И. Ионовъ:** Азъ казвамъ това, което азъ знамъ. И което моитѣ избиратели знаятъ, а Вие като знаете, излѣзте да го кажете, а не дѣйте се кри задъ пердето.

**Д-ръ П. Джидровъ:** Когато може да се купи ечемикътъ за 20 л. и когато може да се купи за 15 л., а се купува за повече, очевидно е, че има гешефти.

**И. Ионовъ:** Тогава нѣма, освѣнъ да питате г. Теодорова и г. Пешова. Обърнете се къмъ тѣхъ, не дѣйте гледа тукъ, защото тѣ купуваха на врѣмето, ама тамъ Ви е срамъ, не Ви понася да се обърнете.

И тѣй, г. г. народни прѣдставители, понеже твърдѣ е възможно да ни прѣдстои и въ бѣдѣще пакъ по този начинъ да отидемъ да събираме храни, за да не попаднемъ пакъ въ такова положение, азъ мисля, че г. министърътъ на финансите ще бѣде така добъръ да внесе нѣкакво допълнение на този законопроектъ, за да се разбира много добръ всичката работа, която ще извършватъ българскитѣ граждани въ такова врѣме; тогава на всѣки нѣма да тегне, ако знае, че той трѣбва да отиде, трѣбва да служи, както войника, даромъ. Но не е право на едни да се плаща, а на други — не. И на кого? — Да плащашъ на тѣзи, които ще стоятъ на топло, а оная, който е тръгналъ съ добитѣка, съ жена си, съ дѣцата си, да газни по калъ, дъждъ, снѣгъ, вѣтъръ и да не получи нито една стотинка.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Това е безобразието.

**И. Ионовъ:** Като вървамъ, че г. министърътъ на финансите ще бѣде така добъръ да направи по-трѣбното, азъ заявявамъ, че ще гласувамъ за законопроекта.

**М. Турлаковъ:** Г. Ионовъ! Вие, съ Вашия примѣръ за Статковци и други, само потвърдихте, че държавата за единъ се грижи щедро, а за други — не. Азъ Ви благодаря за това допълнение на моето говорене.

**И. Ионовъ:** Азъ ви заявявамъ, че не съмъ се полдувалъ отъ такива привилегии, и вие имате право да провѣрите.

**Прѣдседателятъ:** Има думата г. Георги Поповъ.

**Г. Поповъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Въ мотивитѣ, които придружаватъ законопроекта за допълнителенъ свѣрхсметенъ кредитъ отъ 33.722.000 л., г. министъръ Тончевъ е поставилъ и слѣдующия мотивъ: „Съ тоя кредитъ ще могатъ да се разчистятъ окончателно сметкитѣ отъ войната“. Съ това той иска да каже, че ние сме вече къмъ края на безконечнитѣ свѣрхсметни кредити по катастрофалната война на страната. И наистина, има извѣстни признаци, че ние сме къмъ край, защото най-послѣ виждаме да фигурира въ този законопроектъ заплащането труда на работническата класа, която бѣ ангажирана въ произвеждането на оръжия нѣща, които сж били потребни по случай на войната. Това показва, че и тукъ работническата класа ще трѣбва най-послѣ да се яви на сцената, за да получи своя дѣлъ. Когато му дойде врѣмето тукъ, въ този пунктъ, азъ ще си кажа думата. Но, казвамъ, че това е единъ признакъ, отъ който се вижда, че ние се намираме вече къмъ края; това е фурдата, защото вече се заговорва и за работника. Единъ мотивъ още липсва. Г. финансовиятъ министъръ трѣбвало да прибави още единъ мотивъ, да каже: бързайте, г. г. народни прѣдставители, че крайчецътъ отъ тия безконечни свѣрхсметни кредити се затиска вече съ нови свѣрхсметни кредити за нуждата на войната. Още не привършилъ тѣзи кредити за миналата война, ние вече гласувахме единъ свѣрхсметенъ кредитъ отъ 150.000.000 л. за въоръжението, гласувахме втори кредитъ отъ 50.000.000 л. за въ случай на мобилизация, сега ни се раздава другъ за 6.000.000 л. редовенъ свѣрхсметенъ кредитъ, затуй, че не достигнали паритѣ по бюджета за поддържането на българската армия. Г. министърътъ иска да каже, или би трѣбовало да го каже тукъ: да напуснемъ старата пѣсенъ и да я заглѣмъ на новъ гласъ — на нова сметка народното прѣдставителство да се яви тукъ, за да гласува безоройно количество свѣрхсметни кредити, сигурно пакъ за нова катастрофа, или което е още по-вѣрно, за нови грабежи, за нови кражби, за нови слѣпки съ държавното съкровище за сметка на ограбения български народъ. Този свѣрхсметенъ кредитъ поразкри доста отъ своята сжщностъ, и азъ ще си позволя да разгледамъ параграфъ по параграфъ отъ първия членъ на този законопроектъ, за да видите, г. г. народни прѣдставители, че тукъ се касае за покриване на голѣми гешефти, на голѣми кражби, на извършени прѣстѣпления отъ миналото правителство, които днешното правителство, както виждате, съ най-голѣмо удоволствие се ангажира да покрие, като съ това се отплати на едно бѣдѣще правителство слѣдъ него, което ще дойде да ликвидира неговитѣ бюджети и свѣрхсметни кредити.

Първата точка гласи: „За различни доставки отъ Русия на сума около 17.250.000 л.“ Г. г. народни прѣдставители! Отъ онѣя обяснения, които г. финансовиятъ министъръ Тончевъ ни даде, се разбира, че въпросътъ се касае до сключването на слѣпки направо отъ българското правителство съ руското за доставката на шинели, па, може-би, и на други прѣдмети. Длъжностъ ни е да констатираме това и да отбѣлѣжимъ, че това съвсѣмъ не е една гражданска сдѣлка, а е една политическа сдѣлка, която въ ни-

кой случай не е трѣбвало да се извърши и която никогашъ не трѣбова да се допуска на българскитѣ правителства да я вършатъ. Това сж, бихъ казалъ азъ, прѣдательски сдѣлки спрѣмо интереситѣ на малка България. Съ такива сдѣлки, които сж чисто политически, както бѣ и сдѣлката, която демократитѣ извършиха съ сключването на заема направо отъ държавното съкровище на Русия, сж сдѣлки чисто политически, които обвързватъ политически страната спрѣмо Русия. Тѣзи сдѣлки, г. г. народни прѣдставители, не сж пужни за свободата и независимостта на България, тѣзи сдѣлки сж вредни, опасни, тѣ сж въ състояние само да направятъ отъ България една васална страна било на Русия, било на която и да е друга държава, щомъ тя си позволява да сключва такива политически сдѣлки под формата на материялни сдѣлки. Съ тази сдѣлка миналото правителство сигурно е искало да се свърже здраво или да свърже сждбата на България здраво съ сждбата на Русия. Не напразно днесъ ние конституираме повече отъ всѣки другъ пътъ, че русофилството добива едно широко влияние въ нашата страна. И днесъ, когато се повдига въпросъ за сждбата на Балканския полуостровъ, слѣдователно, за сждбата на България, ние гледаме какъ русофилскитѣ течения у насъ, какъ прѣдставителитѣ на тѣзи течения у насъ ясно, открито дохождатъ тукъ да заявяватъ, ждѣ е мѣстото на България; то е прѣд-опрѣдѣлено и опрѣдѣлено много по-отрано. По този начинъ русофилскитѣ течения сж искали да закрѣпятъ своето властване въ страната и да прѣвърнатъ тая страна въ орбиде на чужди интереси. Питамъ се: нема миналото правителство не можеше да намѣри тѣзи 17 или 20 милиона лева за нуждитѣ на българската войска, за нуждитѣ на войната другадъ, а трѣбваше непрѣмѣнно да отива да третира този въпросъ съ едно правителство, особено съ една отъ великитѣ сили? Ние бихме казали нѣщо повече: ако вне, г-да, не сте имали срѣдства, нѣмаше защо да воювате. Но тази сума е толкова малка, че по-право би било да ви кажемъ, че отъ тамъ, отъ дѣто взехте 300-тъ милиона лева, отъ тамъ, отъ ждѣто вие взехте милиардитѣ, които ви даде българскиятъ народъ, отъ тамъ можехте да намѣрите и тази сума, за да не става нужда да се обвързва страната съ една политическа сдѣлка, която днешното правителство трѣбва да ликвидира за ваша смѣтка.

§ 2. „За заплатата на офицеритѣ и долнитѣ чинове — около 5.628.000 л.“ Г. г. народни прѣдставители! Това перо, както и перото по § 6, идатъ да покажатъ именно онова, което азъ казахъ — че трѣбва да сме вече къмъ края на тази ликвидация: чрѣзъ свърхоумѣтн кредити да се отговори на нуждитѣ на войната, защото тукъ виждамъ вече да се заговоря за заплащане заплатата на долното съсловие у насъ. Нема вие мислите, че тукъ има генерали, или полковници, или подполковници, или майори, които да не сж си получили заплатата? Но, това сж запасни подпоручици, които сж били прѣхвърляни отъ единъ полкъ въ други, прѣвъ врѣме на цѣлата война, и това сж долнитѣ чинове, които още не сж си получили заплатата и кой знае кога ще я получатъ. Другото перо, по § 6, е 2.707.000 л. и въ него влиза заплащането на реквизирания работнически трудъ. Г. г. народни прѣдставители! Въ закона за реквизицията е казано, че държавата може да прибѣгва къмъ реквизиране, когато се намира въ нужда, обаче, въ сжщия тоя законъ е казано, че когато комисията пристѣпн къмъ реквизиране на материяли, значи на вещи, тя е длѣжна да отдѣли онова, което е необходимо на стопанина за неговия поминѣкъ, а онова, което му е излишно — него да вземе, него да реквизира. Значи, на тѣзи, които иматъ и отъ тѣзи, отъ които се взиматъ вещи, на тѣхъ трѣбва да се остави нѣщо: ако реквизирате волове, ще оста-

вите на стопанина волове; ако реквизирате храна, ще му оставите извѣстно количество храна; ако реквизирате добитѣкъ, ще му оставите извѣстно количество добитѣкъ; ако реквизирате брашно или други прѣдмети, които му сж потребни, ще направите сжщото пѣщо. Но азъ питамъ: когато държавата е прибѣгнала до реквизирането на работнически трудъ, какво е оставила на работника? Всинца знаемъ, че богатството на единъ работникъ сж неговитѣ двѣ рѣцѣ, чрѣзъ които той изкарва прѣпитание за себе си и за своето сѣмейство. Когато държавата, чрѣзъ тази комисия, е посегнала и е реквизирила неговия трудъ, когато ти е апгажирала неговитѣ рѣцѣ, азъ питамъ: какво черкевизирано е оставила на работника, на кого е оставила издрѣжжати на самия работникъ и издрѣжжката на неговото сѣмейство? Какъ е посмѣляла тя да извърши този актъ на висока несправедливостъ, да потѣгне собствения си законъ, въ който е казано, че на този, отъ който се реквизира, трѣбва да се остави онова, което му е потребно, а не да отива да реквизира работнически трудъ и по този начинъ да отнима възможността на работника да живѣе и да издрѣжа сѣмейството си. И което е още по-скандално, то е, че това, което тя е извършила противозаконно, ще дойде подъ редъ да го изплаща въ послѣдна смѣтка. Днесъ, когато ще трѣбва да се плаща на работника, г. финансовиятъ министъръ на казва: „Пари нѣма; вие ще ми гласувате този кредитъ, а сетиъ ще търсимъ пари.“ 300 милиона лева сж, може-би, изразходвани вече, отъ тѣхъ сигурно 270 милиона сж раздадени, а това Финансово министерство не може да намѣри срѣдства да заплати реквизирания трудъ на тия работници, та трѣбва най-послѣ да се яви съ този законопроектъ да ни иска сега кредитъ и да ни казва, че нѣма пари да заплатимъ на офицеритѣ, долнитѣ чинове и на работницитѣ — другитѣ пера затъ не цагъ плащане; само тия сж перата, г. г. народни прѣдставители, които сж останали за плащане. Ето по какъвъ начинъ нашата държава се обръща къмъ съсловието, къмъ класитѣ у насъ. Когато е въпросъ да се възнагради единъ прѣдприемачъ у насъ, единъ доставчикъ, бързатъ да легализиратъ неговата смѣтка, и най-напрѣдъ да се яви да си получи паритѣ. Ние не виждаме тукъ да е останалъ нѣкой прѣдприемачъ, който да не си е получилъ онова, което му се слѣдва.

Т. Ноевъ: Само г. Гендовичъ.

Г. Поповъ: Едно изключение е направилъ г. Гендовичъ.

Тѣзи 270 милиона лева, които досега сж изплатени, български тузове и доставчици сж ги оплѣкосали и прибрали, а сж оставили трохитѣ не, нищо не сж оставили за работническата класа, за бѣднитѣ, за немошнитѣ. Тукъ съмъ длѣженъ, казвамъ, да подчертамъ класовия характеръ на тази държава, която и чрѣзъ този законъ иде да докаже, че тя винаги се грижи за интереситѣ на своята класа, но никога за интереситѣ на работническата класа, на бѣднитѣ.

Въ § 3 се говори за разни доставчици и за разни доставки, а въ § 6 се казва „и други“, отъ което се разбира, че има неуредени още нѣкои смѣтки.

(Прѣседателското мѣсто засма подпрѣседателъ г. д-ръ С. Иванчовъ)

Г. г. народни прѣдставители! Тукъ се повдигна единъ въпросъ за вземанията на г. Гендовича. Дѣйствително, финансовиятъ министъръ заяви, че тукъ не се прѣдвиждатъ рекламации или искания на г. Гендовича, обаче мнозина изказаха опасения, на и азъ ще кажа, че ако не е г. Гендовичъ, то сигурно има нѣкой подобенъ на г. Гендовича. Фурдана, остатѣтътъ, затъ засѣга само спорнитѣ вземания

и тѣ ще бѣдатъ ликвидирани съ този законъ. Г. Гендовичъ нека бѣде спокоенъ — и той ще мине съ този законопроектъ. Но дължешъ съмъ, г. г. народни прѣдставители, да се възползувамъ отъ разкритиѣта, които станаха тукъ по извѣстни доставки, за да се хвърли още една свѣтлина върху онова, което се е вършило прѣзъ всичкото врѣме на доставките, кѣдѣ е трѣбвало да бѣде погълнато 300.000.000 кредитъ по издрѣжката на войната. Вижъ казалъ, българскиятъ народъ имѣ рѣдкото щастие, прѣзъ устата на единъ тишиненъ прѣдставителъ на българската буржоазия, да добие свѣтлина върху онѣзи сѣлки, които се вършатъ за негова смѣтка, да добие свѣтлина върху онова, което се върши съ държавните срѣдства за личното, користно обогатяване на прѣдставителитъ на българската буржоазия. Когато тукъ се повдигахъ въпросъ и се спореше твърдѣ живо върху вниманиѣта на г. Гендовича, азъ забѣлѣзахъ една усмивка по лицето на финансовия министъръ г. Тончева, въ която прочетохъ слѣдните думи: г-да, ако знаете какви още сѣлки сѣ покрити досега, вие не бихте казали нито дума за сѣлката на г. Гендовича. И сигурно е така, защото кой отъ васъ, г. г. народни прѣдставители, не е ималъ възможностъ да надниже и да види по какъвъ начинъ сѣ се правили доставките, какъ сѣ се сключавали сѣлките, и какъ днесъ, на нова смѣтка, се сключватъ? Г. Гендовичъ дѣйствиелно се яви тукъ да се защищава, но това, което бѣ нужно да ни каже за своята защита, той не ни го каза: колко пари даде той, за да купи тия шинели. Нѣщо повече, той не ни каза, да-ли е платилъ доне митото на тия шинели. Тукъ има единъ § 4, който казва: (Чете) „За митни и други права на Софийската, Русенската, Бургаската и други митниции срѣщу военни доставки 3.514.000 л.“ И понеже г. Гендовичъ претендира, че е доставилъ шинели, а не ни каза, че е платилъ митото — и сигурно не е платилъ никакво мито за доставенитѣ шинели — то сигурно тукъ влиза митото на тѣзи шинели, които г. Гендовичъ е доставилъ, за да се увеличи още повече неговата претенция, или онова, което той трѣбва да получи.

**А. Коновъ:** Той не ги е доставилъ.

**Г. Поповъ:** Ама той твърди, че ги е доставилъ.

**Х. Гендовичъ:** Въ контракта се казва, че се осво-бождаватъ отъ мито.

**Г. Поповъ:** Азъ се питамъ: какъвъ доставчикъ е билъ г. Гендовичъ, когато не е далъ никакви свои срѣдства? Ами ще кажете: какъ е възможно това? Така е. И вѣрно е, г. г. народни прѣдставители, че нито единъ отъ българскитѣ прѣдприемачи и доставчици, прѣзъ всичкото врѣме на войната, докато се изчерпи този 300.000.000 кредитъ, не е далъ свой собственъ капиталъ. Тѣ чисто и просто сѣ вземали аванси отъ държавата и, съ държавни пари, сѣ доставяли стоката като прѣдприемачи. И днесъ това тѣ става. Онова, което казва г. Гендовичъ, че му били казали: ти иди, открадни ги и ги донеси, е съвършено вѣрно. Защото и днесъ се чуватъ такива гласове — ние ще ти дадемъ пари, ти ни достави стоката, па ако щешъ, сваля я отъ небето. Това сѣ държавните срѣдства, които сѣ били давани на привилегированитѣ любимци отъ българската буржоазия и съ тия държавни срѣдства тѣ отиватъ, контрактиратъ, търгуватъ, връщатъ се и искатъ грамадни печалби. Та, казвамъ, тази именно малка история дойде да хвърли свѣтлина прѣдъ българскиятъ народъ, върху онова, което отдавна се подозираше и знаеше: че българската буржоазия чака само таква моментъ, таква митни врѣмена, за да се нагхаби безкрупулно, за да обере държавната хазна,

да се обогати на пенитъ гърбъ — и тамъ тя не признава никакви ограничения, никакви спѣнки: всичко туй става въ името на народния идеалъ, за величистото на България.

Г. Гендовичъ ни каза: „Азъ трѣбва да получа медаль, трѣбва да получа възнаграждение, наметникъ трѣбва да ми издигнете, защото съмъ облѣгълъ българската войска“. Съ срѣдствата на държавата той дохожда да ни проповѣдва тукъ свѣтнитъ патриотизъмъ. Днесъ той претендира за 500 хиляди лева. Други може да сѣ ги взели и сигурно той завижда — и има право — а, може-би, и той, поради тази завижда, да е дошълъ днесъ въ положението на кредиторъ. Може-би, не е пожелалъ да сподѣли плячката съ нѣкой отъ голѣмитѣ, било финансовия министъръ, било военния министъръ, и затуй именно той биде принуденъ да си смѣни партията, да влѣзъ въ друга партия и да стои тамъ дотогава, докогато му се признае, или да я напусне, ако не му се признае, тая сума. (Възражение отъ дѣсенната. Прѣречане между дѣсенната и крайната лѣвица)

**Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** Оставете тѣзи закачки помежду си, г-да.

**Д. Благоевъ:** Тукъ се говори за работата на Гендовича.

**Т. Лукановъ:** Ищещътъ говори, сега говори от-вѣтничкътъ.

**Г. Поповъ:** Г. г. народни прѣдставители! Това не е пръвъ и послѣденъ случай.

Ще дойда на точка 7, кѣдѣто се казва: „Вѣсти, съгласно постановленията на Министерския съвѣтъ: отъ 18 юлий 1913 г. 250.000 л.; отъ 10 августъ 1913 г. 750.000 л. и прѣдадени на министра на външнитѣ работи за държавни нужди“. Г. г. народни прѣдставители! Тукъ се спомена нѣщо по този милионъ лева, който е прѣдаденъ на два нѣти на министра на външнитѣ работи за държавни нужди. Нѣкоя отъ г. г. народнитѣ прѣдставители си позволиха дажъ да говорятъ по този поводъ върху външната политика на нашата държава. И наистина, като вижда, че на министра на външнитѣ работи е даденъ този единъ милионъ лева за държавни нужди, неволно човѣкъ се пита: какви нужди е имало Външното министерство да му се дава този кредитъ? За да защити интереситъ на България ли? Г. г. народни прѣдставители! Ако дѣйствиелно интереситъ на страната биха могли да се защитятъ, прѣзъ нашата външна политика, по този начинъ, като се дадатъ въ рѣцѣтъ на министра на външнитѣ работи по нѣкой и другъ милионъ лева, мисля, че ще бѣдемъ прави, ако кажемъ: излишно би било въ продължение на 40 години да даваме милиарди за защита интереситъ на България, за защита на външната политика на България. Нѣкоя се изказаха, че съ тѣзи пари е трѣбвало да се подѣйствува на европейската преса, та да се защити България, да се защитятъ интереситъ на България. Г. г. народни прѣдставители! Да се мисли, че това е вѣрно, е много наивно. Немѣ нѣкой отъ васъ да вѣрва, че, като се отпуснатъ пари, за да се раздадатъ на европейскитѣ вѣстни-кари, тѣзи послѣднитѣ ще взематъ да пишатъ въ полза на България или въ полза на българската кауза? Кѣдѣ и кога е било това? Всичко онова, което се пише въ вѣстницитѣ въ дадена страна, то е това, което иде да защити жизненитѣ интереси на тази страна, въ която вѣстничаритѣ живѣятъ и пишатъ, но не и интереситъ на другитѣ страни, които сѣ влѣтъ отъ тѣхъ. Не милионъ, ви казвамъ азъ, милиардъ да бѣхте дали въ Франция, никога френскитѣ вѣстници нѣмаше да напишатъ нѣщо въ полза на България, въ този моментъ, когато съюзътъ между Сърбия и България биде сжжсанъ.

биде унищоженъ, защото съ скъсването, съ развалянето на този съюзъ се посегна отблизо и доста чувствително на интереситъ на Франция, която веднага биде принудена да въведе тригодишната служба въ своята войска. Дотогава тя е разчитала на този съюзъ; че именно въ тази кървава война, която днесъ се разиграва на европейския материкъ, 200 хиляди български войници щѣха да се намиратъ сега срѣщу Австрия. Ето жизненитъ интереси на Франция, които заповѣдваха на французкитъ вѣстници и списания да пишатъ противъ България; затова тѣ пишеха противъ насъ, а не затуй, че не сме имъ платили, че не сме имъ дали бакшинъ за да пишатъ. Французката преса пишеше въ полза на Гърция противъ България, защото жизненитъ интереси на Франция въ Гърция заповѣдваха това, но не затуй, че гърцитъ сж платили на французката преса.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** По 50 хиляди лева за една статия плащатъ.

**Г. Поповъ:** Ако има будали да плащатъ, ще ги взематъ. Азъ ви казвамъ, че политикитъ на стрѣнитъ не се обуславятъ отъ това, какво възпазване ще дадете на вѣстникитъ, но се обуславятъ отъ това, какви сж жизненитъ интереси на тѣхната страна и какво заповѣдватъ тѣ. Г. г. народни прѣдставители! Недѣйте мисли, че съ такава една сума би могло да се ангажира руското правителство или руското общество мнѣние, ако обичатъ, въ полза на България. Не. Цѣната, срѣщу която Русия, Австрия, Германия или Франция биха се съгласили да защитятъ България, ние трѣбва да знаемъ, това е цѣната на самата България, а не на нѣкакъвъ си милионъ. Този милионъ лева, ще кажа азъ, ще отиде въ бездѣннитъ джобове на този или онзи, но никога той не може да отиде да защити една кауза на България.

**П. Панайотовъ:** Много си боестъ.

**Г. Поповъ:** Вие се обуйто.

**Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ:** (Звъни)

**Г. Поповъ:** Азъ свършвамъ, г. г. народни прѣдставители, съ тия мои сжждения върху този законопроектъ. И когато днесъ ние констатираме, че започнаха на нова смѣтка да летятъ свърхсмѣтнитъ кредити, ние се намираме наново, ако не прѣдъ една катастрофа, то ще кажа, прѣдъ едно ново безогледно ограбване сѣдствата на тази страна. Тѣзи кредити ще прѣстанатъ, тѣ ще замратъ, тѣ ще бждатъ ликвидирани не отъ българската буржоазия — народняцитъ и налжовиститъ ще ги правятъ, либералитъ ще дойдатъ да ги оправдаятъ, либералитъ ще ги правятъ, може-би демократитъ ще дойдатъ да ги оправдаятъ, и по този начинъ това ще се прѣдава отъ една партия на друга, отъ прѣдставителитъ на българската буржоазия и що се оформява този безконеченъ и безконтроленъ грабежъ на тая страна. Единственъ ликвидаторъ, г. г. народни прѣдставители, това ще бжде работническата социално-демократическа партия, която ще започне и ще ликвидира съ политическата смъртъ на буржоазията и съ отнемането на нейното икономическо господство. Това ще стане, когато работническата класа се издигне до онази висота, да се почувствува силна и мощна, за да тури край на това грабителско общество. (Ражкоплѣскане въ крайната лѣвица)

**Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ:** Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Г. г. народни прѣдставители! Азъ съмъ длъженъ

да отхвърля всѣко обвинение, което се прави отъ страна на нѣкой оратори, че въ тѣзи кредити, които ние искаме да се гласуватъ отъ Събраниято, възъ основа на законитъ по отчетността, за да дойде всичко въ редъ, сж ставали нѣкакви кражби и обирѣ. Нѣма съмнѣние, че въ врѣме на война не могатъ да се запазятъ така точно прѣдписанитъ по отчетността; но туй е въ реда на войната. Обаче, ние сме длъжни да внесемъ всичко въ Народното събрание и да искаме то да се одобри, защото иначе, нашитъ бюджети ще бждатъ още по-лоши, още по-неправилни и нашето счетоводство ще бжде свършено незаконно, забъркано, което се не желя отъ никоя политическа група въ Народното събрание. При разискванията се внесе много личенъ партиенъ характеръ. Всѣки си говори по правилата на своята програма, на своята платформа и се иска да каже, че съ това допринася нѣщо на този народъ, който се обиралъ, който се ограбвалъ, безъ да държи смѣтка, че това, което говори, нѣма нищо общо съ самата работа, защото управление безъ сѣдства не може. Купували се брашна, купували сж шипели, купувало се оружје набързо, набързо по съкратени срокове, поржчали отъ тиковото управление направо или отъ Министерския съвѣтъ. Това сж нужди, които ние всички чувствувахме, когато бѣше войната и треперѣхме, че нѣмало това или онова за нашитъ войници, които бѣхме изпратили на бойното поле. Сега г. Гендовичъ билъ кривъ. Помоему, г. Гендовичъ е правъ. Рекламацията на г. Гендовича е разглеждана въ Министерския съвѣтъ. Това е една работа отъ прѣдидното управление. Всички рекламации, които бѣха подадени до насъ, се разгледаха доста обективно и справедливо, и ние намѣрихме, че г. Гендовичъ е свършено правъ въ тази сдѣлка. Какво имало между него и между Х, У, това не влиза въ нашата работа, защото ние не сме турени да издирваме, какъ е станала тази сдѣлка, защо е станала така, и пр. Ние разгледахме работата отъ юридическа и фактическа страна и намѣрихме, че той е правъ. Но неговата сума, както е казалъ г. Тончевъ, не влиза тукъ. Вие сами знаете, че ако тя не влиза тукъ, кога да е ще се плати. Работата на г. Гендовича е свършено права. Не трѣбва да се говори лошо за него, защото той е единъ отъ нашитъ другари въ Народното събрание, и той нѣма да има куража да изгѣзе тукъ отъ трибуната да лъже. Това, което той тукъ разправи, както можа да го разправи, го е разправилъ на мнозина адвокати, и тѣ всички сж изказали мнѣние и сж дали съвѣти, че той ще спечели. И асж ще спечели, ще си вземе паритъ.

**Д-ръ Й. Фаденхетъ:** Не се знае.

**Ю. Юрдановъ:** За насъ не е важно, дали г. Гендовичъ ще вземе паритъ, а е важно, по какъвъ начинъ е станала сдѣлката.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** На-ли има изпитателна парламентарна комисия; ти ще разгледа всички сдѣлки. Обаче, този специалистъ случай на единъ нашъ народенъ прѣдставителъ не трѣбваше да се осжда тѣй отъ трибуната на Народното събрание.

**А. Ляпчевъ:** Какъ мислите, г. министъръ-прѣдседателю? Единъ човѣкъ, който има да ликвидира смѣтки съ държавата, като нейнъ прѣдприемачъ, може ли да бжде депутатъ?

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Когато се е избиралъ, той не е ималъ договоръ съ държавата. Недѣйте заблуждава свѣта. Друго е да се пише уводна статия въ в. „Прѣпоречъ“, и друго е

да се говори тукъ, въ Народното събрание. Азъ знамъ да ви отговори на статията, които писахте вчерашни в „Сръбпорецъ“, но не му е тукъ мѣстото. Който има да взема пари отъ държавата, ще си ги вземе.

Послѣ, повдигна се тукъ въпросъ за единия милионъ. Азъ мисля, че по този милионъ не трѣбваше да се говори тукъ, слѣдъ онова, което се чуло въ комисията отъ г. министра на финансите. Ние не можемъ да кажемъ тукъ, защо е похарченъ: нито е за вѣстници, нито е за друго, а — за държавни нужди. Ще ви кажа само единъ фактъ. Тогазъ, когато се взеха първите 250.000 л. бѣше друго Народно събрание, не нашето. Азъ казахъ на г. г. народните прѣдставители, че 250.000 л. сж недостатъчни. Вземете, казваха, милионъ, вземете два, вземете три, само помогнете на България, г-да. Азъ самъ видѣхъ, какъ народни прѣдставители тукъ плачеха затуй, че не можеха да си отидатъ по домоветъ, не можеха да пътуватъ по желѣзниците. Трѣбваше да се направи нѣщо и да се направи бързо. Взеха се тия пари за държавни нужди. Вие не вѣрвате, азъщото дѣйствиелно е имало случай, когато сж вземали пари за Македония и други мѣста и не сж отивали по прѣд-назначението си. Тукъ имаше извънреденъ случай, една фурия. И азъ се считамъ щастливъ да заявя въ Народното събрание, че съ толкозъ малко пари ние можахме да направимъ много за държавните нужди. Азъ вѣрвамъ, вие нѣма да допуснете, че ние въ Министерския съвѣтъ ще седнемъ да си раздѣлимъ парите помежду си и да излѣземъ тукъ, въ Народното събрание, да лъжемъ българския народъ. И ако азъ споменахъ този моментъ, то е затуй, защото чужди хора, други народни прѣдставители, не нашите, ме накараха да правиме нужното, за да сж помогне на страната. Въ този моментъ, г-да, се взеха тѣзи пари и веднага се дадоха на надлежния министъръ, който водѣше външната политика. Грѣшката бѣше, че въ Военното министерство се намѣр-ваха лица, които искаха да правятъ политиката по тѣзи въпроси и даже изкараха наявѣ една разписка на г. министра, който е взелъ парите, разписката, която се признава отъ всички ни — защото за редовностъ трѣбваше да се даде разписка, но тая разписка нѣма никакво значение. И азъ се чудя, какъ се намѣриха постѣ вѣстници, органи на ония, които ме караха тогава да взема срѣдства и да помогна на България, да даватъ мѣсто на тая разписка. Това е само за отмѣщение на г. Генадиева, който се случи тогава министъръ на външните работи и е издалъ тази разписка. Въ този въпросъ има едно заблуждение, има заблуждение дори у наши приятели: може-би, нѣкои мислятъ, че може да има нѣщо. Увѣрявамъ ви, г-да, че нѣма нищо. Даже имаше по-голяма нужда. Ако азъ бѣхъ внесълъ законопроектъ въ Народното събрание за 2 или 3 милиона лева тогава, щѣха да ми се гласуватъ, но азъ се задоволихъ само съ 1 милионъ, като мислѣхъ, че ще можемъ да вземемъ нѣщо отъ сумата за военни нужди, защото тогава войната и държавните нужди бѣха едно и сѣщо нѣщо. Въ това вѣрме възможно ли е да се прави разбойничество и кражба? Възможно ли е тогава да дойде на ума на единъ българинъ, който се грижи за отечеството си, да прибира пари и да ги крие? Невъзможно е туй.

**Ю. Юрдановъ:** За съжаление, имаше такива случаи.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Ето защо, азъ ви моля, безъ да искате повече обяснения, да гласувате тѣзи суми, защото тѣ сж дадени за държавни нужди. Дай Боже България да нѣма нужда отъ такива срѣдства, но ще ви кажа, че въ бюджетни на държави, по-малки-отъ насъ, фигу-

риратъ суми въ размѣръ на нѣколко милиона лева, които се даватъ на разположение на министра, който ръководи политиката. Вземете Сърбия, вземете Румъния, вземете Гърция; тѣ не сж по-богати отъ насъ, но даватъ по нѣколко милиона на своите министри на външните работи.

**Ю. Юрдановъ:** Не желаемъ ромънско управление.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Управлението е така. Когато България почне да се управлява по ангелски, по друга система, то е друго. Но засега, докогато ние сме въ този комитетъ, докогато сме въ туй управление, при тия порядки, докато се намираме между тия държави, които така се управляватъ, България не може да се откаже отъ прѣдвиждането на такива срѣдства, освѣнтъ ако тя е рѣшила да не прогресира или нейното съществуване да се признае отъ всички, че е къмъ края си. Обаче, докогато ние държимъ това управление, докогато можемъ да работимъ за доброто на България, ние нѣма да гледаме на 1 милионъ или 2 милиона лева, а ще гледаме само да услужимъ на България, когато тя има нужда; въ противенъ случай нашето държавно дѣло може да пострада и може да се изгуби, и вие отъ тамъ (Сочи лѣвицата), които сега хвърляте камъни върху насъ, ще бждете първите, които ще ни осждите, че не сме похарчили нѣщо повече, за да се направи добро за страната.

**Отъ дѣсницата:** Браво! (Ржкоплѣскане)

**Д. Благоевъ:** Неправилно се харчатъ.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Добръ се харчатъ.

**Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** Ще пристъпимъ къмъ гласуване.

Ония отъ г. г. народните прѣдставители, които приематъ чл. 1 отъ закона за извънредния свѣрх-сметенъ кредитъ отъ 33.722.000 л., тѣй, както е по-правенъ и както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

**Секретаръ М. Зелковъ:** Чл. 2. Ще чета редакцията дадена отъ комисията. (Чете)

„Чл. 2. Произвеждането и оправдаването разходитъ по този свѣрхсметенъ кредитъ да става съгласно съ закона за отчетността по бюджета и съ закона за извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди, утвърденъ съ указъ № 82 отъ 27 септември 1912 г., измѣненъ и допълненъ съ закона отъ 29 мартъ 1913 г. съ изключение на сумата 1.000.000 по точка 7, която е дадена безотчетно.“

**Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** Които отъ г. г. народните прѣдставители приематъ чл. 2 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

**Секретаръ М. Зелковъ:** Чл. 3 се допълня, като се прибави на края: „или отъ съкровищни бонове, размѣра на лихвите по които ще опрѣдѣли Министерскиятъ съвѣтъ.“

Комисията е направила, въ забѣлжка, слѣдното пояснение:

„Комисията разбира, че по точка 5 кредитътъ отъ 150.000 л. ще се прѣдаде на канцеларията на българскиятъ орденъ, съ който кредитъ тя ще се разпоре- — Комисията разбира сѣщо, че съ измѣнението въ чл. 2 министрите се освобождаватъ отъ всѣка отговорност по направения разходъ.“

Така щото, споредъ тия измѣненія, редакцията на чл. 3 става така: (Чете)  
„Чл. 3. Разходитъ по този свѣрхсметъ кредитъ да се покрятъ отъ произведението на заемъ или отъ съкровищни бонове, размѣра на лихвитъ по които ще опредѣли Министерскиятъ съветъ“.

**А. Лячевъ:** Изхвърляте ли заблѣжката?

**Секретаръ М. Зелковъ:** Да. Тя е само за пояснение — да покаже какво е разбирането на комисията.

**Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** Които отъ г. г. народнитъ прѣдставители сж за чл. 3 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Минаваме къмъ втория пунктъ отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за общинскитъ налози.

**Секретаръ М. Зелковъ:** (Чете)

### „Изложение на мотивитъ

къмъ законопроекта за общинскитъ налози.

„Веднага, слѣдъ отдѣлянето и въздигането на България въ отдѣлна държава, се е осѣтила нуждата да се потърсятъ приходи за общинитъ. Съ законъ отъ 20 декемврий 1883 г. за Сѣверна и съ публично-административенъ правилникъ отъ 28 май 1881 г. за Южна-България, е било дадено право на градскитъ общини да въвеждатъ октроалния данѣкъ.

„Даденото на градскитъ общини право да въвеждатъ октроалния данѣкъ не е било задължително, а — факултативно. Първоначално данѣкътъ е могълъ да бѣде въведенъ само въ ония общини, които сж имали повече отъ 2.000 жители. Въвеждането на данѣка е могло да стане само ако общинскитъ съветъ, съвмѣстно съ 24 души отъ най-обложенитъ въ общината граждани, поискатъ това. Били сж облагани съ октроа до единъ опредѣленъ максимумъ много консомативни прѣдмети, включително материялитъ за строене и отопление.

„Съ законъ отъ 16 декемврий 1889 г. е било разширено октроалното облагане, за да се обезпечатъ по-голъми приходи на общинитъ. Разширението на октроалния данѣкъ, съ единствената цѣль да се увеличатъ приходитъ на общинитъ, е създадо голѣма стѣпка на търговията и обмѣната. При внасянето имъ въ градскитъ общини, стокитъ сж били теглени, бросени и облагани, пжтницитъ и колата — прѣтърсвани, за да не се пропусне вносътъ на не-обложени съ октроа прѣдмети. Всѣка община е била пазена отъ стража и влизането въ общината съ каквито и да било стоки и прѣдмети е прѣдставлявало по-голъми затруднения и бавезки, отколкото внасянето стоки въ границитъ на самата държава.

„Така разширението, октроалния данѣкъ прѣдизвикалъ голѣмо негодувание у населението. Отъ вредъ започнали да искатъ неговото отмѣнение и възстановяване свободата на търговията и на движението. Селското население искало най-вече махването на това даждие, защото то било принудено да го плаща не само при внасянето на произведенията си за продажъ въ градскитъ общини, но и при консомитрането на стокитъ, купени и изнесени отъ градоветъ, които стоки сж били обложени съ октроаленъ данѣкъ при внасянето имъ въ градскитъ общини. Селското население е плащало и понасяло голѣма частъ отъ октроалния данѣкъ, безъ да се е ползувала нито съ стотѣнка приходъ селската община.

„Съ законъ отъ 18 декемврий 1895 г. въ октроалния данѣкъ се внаси втора промѣна: всички стоки, вносими отъ странство, започватъ да се облагатъ не както дотогавъ при внасянето имъ въ общинитъ, а при плащането митата на държавата. За да не се сѣбватъ нѣкои отъ мѣстнитъ фабрични произведения, като фабрикацията на спирта, бирата, захарята, тютюна и др. и принуждаватъ да плащатъ октроата при внасянето на тия стоки въ градоветъ, съ което биха се турили въ едно по-неизгодно положение спрямо сѣшитъ стоки, вносими отъ странство, които, единѣжъ платили октроалното даждие въ митницитъ, бѣха свободни за разностъ и продажба въ пѣла България, прието е било въ закона да се събира октроалния данѣкъ на тия стоки при самитъ фабрики.

„Въз основа закона за октроата отъ 1895 г. градскитъ общини добили два вида приходи отъ октроата: единиятъ приходъ билъ събиранъ за смѣтка на общинитъ отъ държавата, а другиятъ се събиралъ отъ самитъ общини при внасянето на всички мѣстни стоки въ общинитъ. За да се удовлетворятъ и селскитъ общини, които дотогавъ нищо не получавали съ приходъ на октроата, събиранъ отъ държавата, започва да се дава една малка частъ и на тѣхъ; освѣнъ това съ законъ отъ 1895 г. и селскитъ общини сж били задължени да въведатъ октроалния данѣкъ. До малкитъ вътрѣшни митници се издигатъ още 1.900 такъва.

„Да-ли защото на селскитъ общини е било дадено право да въвеждатъ октроалния данѣкъ или по други причини, но тия общини и сега останали не-удовлетворени въ тѣхнитъ искания. При разпрѣдѣленето на сумитъ, постѣпвали отъ октроа на външни стоки и на мѣстни такива, събирали при самитъ фабрики, нѣкои градоветъ взематъ лѣвска частъ въ това разпрѣдѣление, а на селата се дава единъ съвсѣмъ малѣкъ приходъ, като-че селската община не сгрува да се покровителствува наравно съ градската, когато се касае чрѣзъ държавна грижа да се работи за благоустройството на общинитъ.

„Законитъ за октроата отъ 1895 г. увеличи и изостри още повече негодуванието на народа срѣщу октроалния данѣкъ. Всички външни стоки и само нѣкои отъ мѣстнитъ можаха свободно да се разнасятъ изъ държавата, а всички други мѣстни произведения трѣбваше да плащатъ октроалния данѣкъ при внасянето имъ въ общинитъ. Съ въвеждането октроалния данѣкъ въ малкитъ градеки и въ всички селски общини се увеличиха спѣнкитъ на търговията и на правиха още по-нетърпими злоупотрѣбленитѣ, правени отъ прѣдприемачи и октроални служаци и агенти. Като плодъ на народното негодувание се явява реформата на октроалния данѣкъ отъ 1900 г.

„Законитъ за общинскитъ налози отъ 20 януарий 1900 г. прѣмахна всички вътрѣшни митници и възстанови свободата за влизане въ общинитъ, безъ да се плаща прѣдварително каквото и да било октроално или друго даждие. Останаха да плащатъ октроално даждие само външнитъ стоки при внасянето имъ въ държавата и ония мѣстни стоки, които се фабрикуватъ въ страната и на които данѣкътъ бѣ опредѣленъ да се събира при изнасянето имъ отъ фабри-китъ. Постѣпната отъ общинскитъ налози сума не оставаше да се разпрѣдѣли по стария редъ, а общинитъ бѣха разпрѣдѣлени на петъ категории и въ закона бѣ опредѣлено какво ще се даде на всѣка категория отъ постѣпленията.

„Съ закона за общинскитъ налози отъ 1900 г. не само се прѣмахнаха вътрѣшнитъ митници, които сѣбваша търговията, но съ него се засилиха и приходитъ на общинитъ.

„Прѣзъ 1900 г. сж постѣпили отъ общински налози 2.307.963 л., слѣдъ една година доходѣтъ се е изведнѣжъ удвоилъ и отъ тази година се започва

едно постоянно нарастване на постъпленията от общинските налози.<sup>1)</sup>

„Законът за общинските налози от 1900 г. внесе коренна реформа въ начина на събирането на октроалния данък, но съ него не се свършваше напълно замислената реформа. На законодателя предстоеше да открие нови източници за засилване приходите, за да може да се направи между общините едно справедливо разпределение на постъпленията, разпределение установено през 1895 г., което даваше на градските общини цълитъ доходи, а на селските даваше много малко. Икономическата и финансовата криза, която прѣкарваше страната ни през 1900 г., правеше невъзможно търсенето и налагането на нови данъци съ единствената цѣль, слѣдъ като се консолидиратъ получените догозавъ отъ градските общини дѣлове, да се направи ново разпределение на постъпленията, споредъ което и градските и селските общини да получаватъ отъ общинските налози еднаква сума на жителъ.

„Намѣсто да се отива къмъ засилване доходите отъ общинските налози, за да се дадатъ и на селските общини средства за благоустройство и подобрене, съ законъ отъ 3 януарий 1906 г. дѣлътъ на столицата се увеличава отъ 16 л. както това бѣ опредѣлено въ закона отъ 1900 г., на 30 л. на жителъ, и съ това неравенството въ разпределението на сумите се направи още по-големо. Това увеличение бѣ направено еднакво въ вѣща, както на градските, тъй и на селските общини.

„Корекциите, внесени въ закона за общинските налози отъ 1900 г. съ законите отъ 1903, 1905 и 1906 г., не допринесоха нищо и не спомогнаха ни най-малко да се довърши и закрепятъ реформата на октроалния данък отъ 1900 г. А една голѣма частъ отъ общините въ България оставаха безъ средства да посрѣщнатъ най-необходимите си нужди. При допълненията и измѣненията на закона за общинските налози слѣдъ 1900 г. никой се не интересуваше отъ финансовото положение на общините и отъ тѣхните нужди. Намѣсто да се запазятъ поне тия приходи за общините, ако не е могло да се засилятъ съ нови данъци, та, като се запазятъ дадените вече голѣми дѣлове на градските общини, да се установи поне въ бъдеще едно справедливо разпределение на постъпленията — отъ началото на 1911 г. държавата взема най-сигурните и добри общински приходи, а на общините се отетатъ данъците върху сградите и беглика, заедно съ тѣхните държавни врѣхнини.

„Мотивите, които съ накарал министерството презъ 1910 г. да вземе приходите отъ общинските налози за въ полза на държавата и вмѣсто тѣхъ да имъ отетатъ приходите отъ данъкъ сгради въ градовете и отъ беглика, криятъ въ себе си грижата да се дадатъ съ това на общините по-сигурни и по-големи приходи отъ тия, които тѣ съ получавали догозавъ отъ общинските налози.

„Тригодишниятъ опитъ не оправда тази грижа и вмѣсто общините да получатъ по-големи и по-сигурни приходи слѣдъ размѣната, тѣ получили слаби приходи, макаръ че приходите отъ общинските налози продължаваха да се увеличаватъ и да донасятъ много повече на държавата, отколкото тѣ добиваше по-рано отъ беглика и отъ данъка върху сградите.

„Презъ 1911 г. градските общини съ получили 6.843.715 л., селските съ получили 1.818.413 л., или всичко градски и селски общини съ получили 8.662.128 л. отъ данъкъ сгради и отъ бегликъ, когато отъ общинските налози съ постъпили за 1911 г. 12.710.998 л. Презъ 1911 г. общините съ получили по-малко 3.903.590 л., отколкото щѣха да получатъ, ако не бѣха имъ отнети приходите отъ общинските налози.

„Презъ 1912 г. градските общини съ получили 6.844.989 л., селските съ получили 1.962.418 л., или всичко градски и селски общини съ получили 8.807.408 л. отъ данъкъ сгради и отъ бегликъ, когато отъ общинските налози съ постъпили за 1912 г. — 13.223.149 л. Презъ 1912 г. общините съ получили по-малко 4.415.741 л.

„Презъ 1913 г. градските общини съ получили 6.843.715 л., селските съ получили 1.387.043 л., или всичко градски и селски общини съ получили 8.230.758 л. отъ данъкъ сгради и отъ бегликъ, когато отъ общинските налози, при всички застои на търговията поради войната, съ постъпили за 1913 г. 11.995.190 л. Презъ 1913 г. общините съ получили по-малко 3.764.432 л.

„Въ продължение на три години общините съ изгубили отъ своите приходи 12.083.436 л., съ която сума сигурно щѣха да посрѣщнатъ поне отчасти своите нужди и пороботятъ надъ своето благоустройство.

„Заслужава да спомнимъ най-важния пасажъ отъ мотивите, съ които презъ 1910 г. е билъ внесенъ законопроектътъ за постепенното прѣхвърляне беглика и данъка върху сградите въ полза на общините, защото опитътъ показва, че това прѣхвърляне донесе тъкмо противното на очакваните резултати.

„За да бъдатъ възможни такива избиакания на уговорените мита и за да не се смущава отъ нови пертурбации търговията, докато съ въ сила търговските договори, чуждите държави като съ възприели тарифата за облагане тѣхните стоки съ общински налози, съгласно закона за общинските налози отъ 1900 г. и измѣнението му, съ настояли да се консолидира тая тарифа, докато съ въ сила търговските имъ договори съ България — нѣщо, на което и българското правителство се е съгласило (гл. търговските договори: съ Англия, заключителенъ протоколъ къмъ чл. 6; съ Германия чл. 13; съ Италия чл. 6 и т. н.) Отъ това слѣдва, че докато съ въ сила дѣйствующите търговски договори, никакви измѣнения въ тарифите за общински налози отъ вносните стоки съ невъзможни, и общинските финанси, въ каквито и стѣснения да се намиратъ презъ това врѣме, каквито и културни задачи да имъ прѣдстоятъ да рѣшаватъ, не ще могатъ да се обърнатъ за помощъ къмъ общинските налози.

„Отъ цитирания пасажъ се вижда, че единствените и най-важенъ мотивъ, за да се отнематъ приходите отъ общинските налози и вмѣсто тѣхъ да имъ се отетатъ данъците върху сградите и беглика заедно съ врѣхнините, се състои въ това, че, докато стояли въ сила сключените търговски договори, никакви измѣнения въ тарифата за общински налози отъ вносни стоки не били възможни, а, слѣдователно, и въ каквито стѣснения и да съ изпадали общините, каквито културни задачи и да имъ прѣдстоели да разрѣшаватъ, тѣ не могли да се обърнатъ за помощъ къмъ общинските налози. Това ограничение на та-

<sup>1)</sup> Градските и селските общини съ получили показаните тукъ суми отъ общински налози презъ периода 1900—1910 г.

Получили суми:

| Години | Градски общини | Селски общини | Всичко       |
|--------|----------------|---------------|--------------|
| 1900   | 1.958.236 л.   | 349.727 л.    | 2.307.963 л. |
| 1901   | 3.956.456 „    | 970.753 „     | 4.927.209 „  |
| 1902   | 4.402.033 „    | 1.077.726 „   | 5.479.729 „  |
| 1903   | 4.920.067 „    | 1.050.724 „   | 5.940.791 „  |
| 1904   | 5.590.810 „    | 1.310.616 „   | 6.901.427 „  |
| 1905   | 5.348.659 „    | 1.253.850 „   | 6.602.510 „  |
| 1906   | 5.575.435 „    | 1.167.997 „   | 6.743.433 „  |
| 1907   | 6.892.202 „    | 1.417.817 „   | 8.310.020 „  |
| 1908   | 7.329.915 „    | 1.507.752 „   | 8.837.667 „  |
| 1909   | 7.291.754 „    | 1.500.380 „   | 8.792.135 „  |
| 1910   | 7.649.956 „    | 1.575.942 „   | 9.225.892 „  |

рифата чрез търговските договори правяло общинските налози да не могат да отговарят на новите задачи и нужди на общините. Тригодишният опит ни показва, че общинските налози са дали крайно 12.000.000 л. повече, без да се чака и нека изменението на търговските договори и общините съ това са турени въ финансови затруднения.

„Общинските налози не са данък за покровителство на местното производство, защото тия налози засягат еднакво и местните и външните стоки. Въ всички търговски договори, сключени между държавите, включително и България, е възпретъ принципът на равноправност въ облагането. Въ чл. 7 от договора ни съ Белгия е казано: „Разните видове стоки, произхождащи от една от двете страни и внасяни въ другата, не могат да бъдат облагани съ права на акциз, октроз, фабрикация или на каквито и да било вътрешни такси, събирани за смѣтка на държавата и общините, по-високи отъ тия, на които са подложени или ще бъдат подложени същите стоки от местно производство или произхождащи от най-благоприятствуваните страни“. Но не по силата на договоръ съ нѣкоя държава, а по силата на общото за всички държави начало, че чуждите стоки не могат да се облагатъ съ по-големи местни данъци отъ местните еднородни такива, всѣка държава, въ това число и България, може въ всѣко време да покачва местните данъци на чуждите стоки, стига това увеличение на данъците да пада еднакво и върху местните стоки. Докато трае единъ договоръ, увеличения на местните общински данъци не могат да се правятъ само когато това е изрично уговорено между държавите. При всичко че местните права и такси, какъвто е акцизътъ, са консолидирани съ търговския договоръ съ Англия (вижъ анексъ къмъ търговския договоръ между Англия и България отъ 1909 г.), на два пѣти вече акцизътъ са били увеличавани прѣзъ договорния периодъ: единиятъ пѣтъ прѣзъ 1909 г. и вториятъ пѣтъ прѣзъ 1914 г. и на общинския налогъ прѣзъ 1903 г.

„Държавата покровителствува народното производство чрезъ митни данъци. При всѣка ревизия на тия договори тя прокачва покрай покровителството на народното производство и чисто фискални цѣли, като гледа да засили държавните приходи. Ако държавата намира за удобно и полезно да не прави често промѣни въ облагането на стоките и сключва търговски договори за нѣколко години, то колко повече тази стабилностъ трѣбва да бъде спазена и за общинските налози, като не се увеличаватъ при всѣко временно стѣснение или въображаема нужда на общините. Държавата изпада по-често и въ по-големи стѣснения; тя има по-големи културни задачи за разрѣшене, отколкото такива има общината, но тия нужди и стѣснения не могат да ни накаратъ да не сключваме търговски договори, защото при сключени договори не ще бъдемъ свободни да изменяваме митните данъци и ги увеличаваме при първата нужда и стѣснение.

„За засилване приходите отъ общинските налози, за даване на общините по-големи средства за удовлетворение културните имъ задачи и за отстранение въременните имъ финансови стѣснения, както прѣзъ 1911 г., тъй и днесъ, не е нужно да се увеличава тарифата на вносните стоки и да се чака изтичането на търговските договори, ако тарифата на общинските налози е консолидирана до изтичане на тия договори. Богатствата въ страната се увеличаватъ, консомативната способност на населението расте и приходите отъ общинските налози се увеличаватъ и безъ да се изменява въ нѣщо тарифата на външните стоки. Този естественъ прирѣстъ е достатъченъ да задоволи растящите нужди на общините, както и приходите отъ митните права и такси

естествено нарастватъ и задоволяватъ нуждите на държавата.

„Едно сравнение между общинските налози и данъка върху сградите и беглика ще ни покаже колко много са изгубили общините съ закона за постепенното прѣхвърляне на беглика и данъка върху сградите върху общините отъ 1911 г.

„Прѣзъ 1906 г. са постигнали отъ общински налози 6.764.775 л. Прѣзъ 1912 г. са постигнали отъ същите налози 13.223.775 л.

„Въ продължение на шестъ години общинските налози са нарасли почти съ 100%.

„Прѣзъ 1906 г. са постигнали отъ данъкъ върху сградите 3.250.094 л.

„Прѣзъ същата година са постигнали отъ данъкъ върху овцете и козите 4.379.664 л.

„Отъ двата данъци са постигнали прѣзъ 1906 г. всичко 7.629.758 л.

„Прѣзъ 1912 г. са постигнали отъ данъкъ върху сградите и отъ беглика 7.506.637 л.

„Но независимо отъ естественото нарастване приходи отъ общинските налози, независимо отъ търговските договори, сключени съ държавите, въ всѣко време могат да се намѣрятъ нови източници за засилване на общинските приходи чрезъ увеличения постиганията отъ общински налози. И до днесъ много местни произведения са останали необложени съ общински налогъ, не съ цѣлъ да се покровителствуватъ отъ външната конкуренция, а поради това, че производството имъ е било слабо развито и получените приходи не е могълъ да покрие разходите по събирането и контролирането на данъка. За много производства и стоки положението днесъ е вече изменено. Въ закона за общинските налози прѣдстои да се внесе промѣна и засилятъ общинските приходи. Това се налага не само отъ необходимостта да могатъ общините да разрѣшатъ най-важните си културни задачи въ близко бъдеще, но и поради разстроения общински финанси отъ продължителната война, и поради по-малките приходи, които тѣ са имали прѣзъ последните три години.

„Прѣдставениятъ законопроектъ има за цѣлъ:

„а) да повърне на общините приходите отъ общинските налози;

„б) да засили приходите на общините, като подчини на облагане всички местни стоки, които могат да бъдат обложени при изпаянето имъ изъ фабриките за продажъ;

„в) да консолидира приходите, които общините са получили прѣзъ 1911 г., като установи да се разпрѣдѣлятъ въ бъдеще постиганията надъ тази сума по равно на жителъ и се прѣмахне създаденото прѣзъ 1895 г. неравенство между селски и градски общини при разпрѣдѣление постиганията, и

„г) да остави и въ бъдеще беглика и данъка върху сградите държавенъ, а не общински данъкъ, защото тия два данъци трѣбва да бъдатъ наскоро унищожени, понеже са еднакво негодни и за държавно и за общинско облагане.

„По буква а. Повърщането на общините приходите отъ общинските налози, както това вече казахъ, се налага отъ стѣсненото финансово положение, въ което се намиратъ общините. Това повърщане, безъ всѣка промѣна на тарифата, ще даде срѣдно около 4 милиона лева на общините, които сега взема държавата за разни свои нужди, които тя въ всѣко време може да посрѣщне съ своите редовни приходи. За засилване фонда на градобитнината и за застраховка на добитъка се прѣдвидѣха суми въ бюджета за 1914 г. Кадастралниятъ фондъ, който се образува прѣзъ последните три години и който днесъ възлиза на 5.887.840-96 л., може да се увеличава безъ нови вноски само отъ лихвите му съ 294.392 л. годишно. Твърдѣ е далечно времето за използването на този фондъ за една или друга цѣлъ. За своите фискални цѣли и

данъчни реформи държавата не се нуждае от то-чната кадастър на земята. Освен това поземелната собственост не оива да се туря при условия за злоупотреби с кредита и за оорсова спекулация. Точният кадастър на земята може да създаде условия, щото поземелният фонд да се залага и продава бърже, съ което ще се привличат нови капитални за неговото подобрене; но лесното залагане и задлъжняване на поземелната собственост крие въ себе си червен на обезсмяването и пролетаризирането на селското население.

„По буква б. Засилването приходите на общините може да стане не само съ повръщането на общинският налог, което повръщане ще даде изведиже около 4 милиона лева нови приходи на общините, както и съ вързото нарастване на тия данъци безъ всяка промѣна на тарифата, но и съ въвеждане на нови данъци, както и съ облагане оних мѣстни стоки и производства, които по една или друга причина не сж били обложени досега.

„Отъ държавния данък върху входните билети въ кинематографическите театри и други мѣста за забавление, който ще се въведе за първи път т. г., на общините даваме отъ brutото приходъ 50%; на сж-нитѣ общини даваме 50% отъ brutото приходъ на новия данък върху филмите въ кинематографитѣ. Но приходите на общините ще се засилват по-чувствително, като се обложатъ съ общински налогъ пѣкни производства останали досега необложени. Кашата, добита отъ плодове, която се прѣварява на ракия, плаща само акцизъ и е освободена отъ общински налогъ. Отъ мѣстните индустриални производства се облагатъ само спиртътъ, пивото, захарътъ и тютюнътъ, а всички други оставатъ необложени. Нуждите изискватъ да се стива постепенно къмъ облагане съ общински налогъ индустриалните производства, като остане да се ползватъ тия производства само отъ митните права, отъ данъкъ върху сградите съ връхнините му и отъ отъзи още облаги, които законътъ за насърчение мѣстната индустрия имъ дава. За стабилизиране приходите, които се добиватъ отъ акциза на спирта, трѣба да се обложи съ общински налогъ кашата и джибригѣ, отъ които се вари ракия. Отъ година на година производството на ракия отъ разни плодове и грозде се засилва, а това намалява прихода отъ акцизъ и общински налогъ, съ който е обложенъ фабричниятъ спиртъ. Кашата, добита отъ плодове и грозде, трѣба да се обложи поне съ 30% общински налогъ върху държавния данъкъ, който се събира отъ нея. У насъ се правятъ макарони, фидега, сапуни, скоро ще имаме и дървено масло, но всички тия производства сж останали необложени съ общински налогъ.

„Засилването приходите на общините се налага не само за да могатъ да излѣзатъ изъ стѣсненото имъ финансово положение, но и за посрѣщане належащи благоустройствени нужди. И села и градове сж потънали въ калъ, нѣматъ улици, нѣматъ вода, нѣматъ освѣтление. Войната донесе разрушение и бѣдност не само въ сѣмействата, но и въ самите общини. Трѣба много да се работи, трѣба срѣдства, за да видимъ и въ селото и въ малките градове проява за по-добър животъ и уредба. Всички знаемъ колко малко е направено за благоустройството на селото и малките градове. Причината на това не трѣба да се търси нито въ лошата общинска управа, нито въ разсипничеството на общинските съвети, но трѣба да се търси само въ откъткъто на всяка грижа на държавата за общинските финансии.

„Макаръ че въ селата и малките градове и до днесъ не е нищо направено за тяхното обновление, но това не е погрѣшило да потъналъ отрано въ дългове. Селата и малките градове не сж въ състояние не само да разширятъ и посиратъ улиците си, да докаратъ вода, да отвеждатъ застоялите води и заси-

литъ изпълненитѣ съ миязми трапища, но тѣ не сж въ състояние да плащатъ редовно лихвите и погашенията на сѣмочоните заемни за постройка на училищни сгради; селата и малките градове не сж въ състояние да доплащатъ частта на държавата за учителски заплати. Отъ данните, които тукъ даваме, всеки може да сѣди за голѣмото стѣснение, въ което се намиратъ общините.

„Данните ни показватъ, че общините сж задлъжнѣли прѣди да се обновятъ и устроятъ. Държавата трѣба да знамѣри и даде срѣдства на общините да се основатъ и устроятъ, като покрай своя контролъ надъ тяхъ извика по-голѣма заинтересованостъ на народа въ общинските финансии.

„По буква в. Отъ кжсото изложение, което направихме въ началото, се вижда, че общините сж уреджени автономно, но само октроалните такси, но могли сж да въведатъ или не октроалния данъкъ. Отнемането на общините правото да въведатъ или не октроалния данъкъ и налагането този данъкъ на всички градски и селски общини съ закона отъ 1895 г. подчини нанстина подъ еднакъвъ режимъ стоките, които се внасяха за консумиране въ селата и градовете, както по отношение на таксите, тъй и за самото облагане, но съ това едновременно законътъ откри широко вратите на фаворизация едни общини въ връда на други. При стария режимъ, действително, внесеното и консумираното въ общината се облагаше и тя събираше данъка, когато по закона отъ 1895 г. октроата на спирта, бирата, захарътъ, тютюна и всички вносими отъ странство стоки започна да се събира при фабричните и при митниците и събралата сума да се разпрѣдѣля на жителъ между общините. При първото разпрѣдѣление на сумата лѣвската частъ се дава на голѣмите общини, а на малките градски и на селските общини се даватъ съвѣсмъ малки дѣлове. На София се даватъ 16 л. на жителъ и се туря въ I разредъ; на Варна, Пловдивъ и Русе — по 11 л. и се турятъ въ II разредъ; на Бургазъ, Видинъ, Ломъ, Орхово, Разградъ, Свищовъ и Търново — по 7 л. и се турятъ въ III разредъ; на Кюстендилъ, Плевенъ, Сливенъ, Стара-Загора, Татаръ-Пазарджикъ, Шуменъ и Ямболъ — по 4-50 л., IV разредъ; на Враца, Дунина, Карлово, Пещера, Умоковъ, Силистра, Станимака, Тутраканъ и Хасково — по 3-50 л., V разредъ; на Балчикъ, Раброво, Горна-Орховица, Дооричъ, Ески-Джумая, Казанлъкъ, Карнобатъ, Любечъ, Никополъ, Османъ-Пазаръ, Провадия, Севлиево, Трънъ и Чирпанъ — по 2-50 л., VI разредъ; на Айтосъ, Анхиадо, Берковица, Борисовградъ, Бѣла, Бѣлоградчикъ, Дръново, Елена, Ихтималъ, Котелъ, Нова-Загора, Орхание, Панагюрище, Пирдопъ, Гетевентъ, Троянъ, Тръвна, Хармашлий и Царибродъ — по 2 л., VII разредъ; на Брацигово, Бръзникъ, Етрополе, Златица, Кавалий, Калоферъ, Клисура, Копривница, Кула, Лѣсковецъ, Месемврия, Нови-Пазаръ, Попово, Прѣславъ, Радомиръ, Созополъ, Сопотъ и Фердинандъ — по 1-50 л., VIII разредъ. На селските общини по — 0-50 л. на жителъ, IX разредъ.

„Това разпрѣдѣление не задоволило нѣкои общини. Започватъ се постѣпки и настоявания за ново разпрѣдѣление. На 16 февруарий 1898 г. става ново разпрѣдѣление. Дѣловетѣ на общините отъ I, II и III разредъ оставатъ сжщитѣ. На общините отъ IV разредъ дѣлътъ се увеличава отъ 4-50 на 5 л.; на общините отъ V разредъ дѣлътъ се увеличава отъ 3-50 на 4 л.; на общините отъ VI разредъ дѣлътъ се увеличава отъ 2-50 на 3 л.; на общините отъ VII разредъ се турятъ въ VI разредъ; на общините отъ VIII разредъ се дава по 2 л. на жителъ и се турятъ въ VII разредъ. Съ една рѣчь дѣловетѣ на едни общини се увеличаватъ, други се прѣхвърлятъ въ по-горни разреди, за да получатъ по-голѣми дѣлове, а селските общини и при това разпрѣдѣление си оставатъ съ опрѣдѣленитѣ първоначално 0-50 л. на жителъ.



Движение на дълговетъ на селските общини за годинитъ 1906—1913 включително.

| К р е д и т о р и                          | 1906      | 1907      | 1908      | 1909      | 1910      | 1911      | 1912      | 1913 |
|--------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|------|
| Българска народна банка . . . . .          | 70.907    | 109.590   | 142.027   | 862.077   | 190.658   | 1.238.515 | 833.504   | —    |
| Българска земеделска банка . . . . .       | 580.838   | 659.565   | 860.253   | 1.032.306 | 1.177.265 | 1.643.637 | 2.072.638 | —    |
| Частни лица и банки въ България . . . . .  | 1.841.230 | 1.800.564 | 2.052.991 | 1.813.699 | 1.784.862 | 2.089.592 | 2.613.417 | —    |
| Частни лица и банки въ странство . . . . . | 11.633    | 16.143    | 7.905     | 41.566    | 2.378     | 40.698    | 118.001   | —    |
| Всичко . . . . .                           | 2.471.058 | 2.585.862 | 3.063.176 | 3.749.648 | 3.155.163 | 5.012.422 | 5.637.560 | —    |

„Това неправилно разпрѣдѣление остана въ сила до 1900 г.

„При реформата на октроата прѣзъ 1900 г. се прие ново разпрѣдѣление. На общини съ население 45.000 жители и наторѣ се дадоха по 16 л. на жителъ; съ 25.000 до 45.000 жители — по 11 л.; съ 12.000 до 25.000 жители — по 8 л.; съ 6.000 до 12.000 жители — по 6 л.; съ 2.000 до 6.000 жители — по 5 л. на жителъ.

„Октроалната реформа прѣзъ 1900 г. се извърши при една най-тежка финансова и икономическа криза въ страната. Правителството трѣбваше да държи сметка за приходитѣ, които градскитѣ общини бѣха получавали отъ външната октроа прѣзъ периода 1895—1900 г. и за да не наруши бюджетното имъ равновѣсие, то не посетна да изправи създадената несправедливостъ въ разпрѣдѣлението прѣзъ 1895 и 1898 г., при което на селскитѣ общини бѣха дадени съвсѣмъ малки приходи. Въ този моментъ, когато то вдигаше вътрѣшнитѣ митници съ всичкитѣ злоупотрѣбления, които октроалниятъ данѣкъ носи съ себе, не можеше да се мисли за справедливо разпрѣдѣление, докато не се осигурѣше получаваниятъ дотогвазъ приходъ отъ общинитѣ.

„Сега положението е съвсѣмъ друго.

„Приходите отъ общинскитѣ данѣци се засилиха. Отъ 4 милиона лева прѣзъ 1901 г. тѣ достигатъ и надминаватъ цифрата 13 милиона лева. Врѣме е вече, като се консолидиратъ полученитѣ прѣзъ 1911 г. дѣлове отъ градскитѣ и селскитѣ общини, които дѣлове сѣ останали неизмѣнени и прѣзъ 1912 и 1913 г., защото нито приходитѣ отъ беглика, нито тия отъ данѣка върху сградитѣ сѣ нарастнали прѣзъ 1911—1913 г., да се направи ново разпрѣдѣление въ приходитѣ, постигнали надъ тази сума, като се дадатъ еднакви дѣлове и на градскитѣ и на селскитѣ жители.

„Мнозина може да поддържатъ, че такова разпрѣдѣление не бива да се прави въ бѣдѣше и на полученитѣ повече приходи отъ тия, що общинитѣ сѣ получили прѣзъ 1911 г., защото градскитѣ жители, като консомиратъ повече, плашатъ по-големѣ данѣкъ, слѣдователно, дѣловетѣ на градскитѣ общини трѣбва да бѣдатъ винаги по-големѣ отъ дѣловетѣ на селскитѣ общини.

„Една малка анализа на приходитѣ, добивани отъ общинскитѣ налози, ще ни покаже, че селското население, което съставлява 80% отъ пълното население въ държавата, консомира много повече отъ пълнметѣтѣ облагани съ общински налози, отколкото градското население.

„Прѣзъ 1911 г. сѣ постигнали отъ общински палотъ 12.710.998 л.

„Отъ тази сума на градскитѣ общини сѣ дадени 7.153.487 л., а на селскитѣ — 1.460.144 л.

„Градскитѣ общини сѣ имали прѣзъ 1911 г. 882.505 жители, а селскитѣ прѣзъ сѣщата година сѣ имали 3.707.687 жители.

„Ако сумата 12.710.998 л. бѣ разпрѣдѣлена по равно между общинитѣ, то на жителъ трѣбаше да се падне кожело по 2.80 л. При такова разпрѣдѣление селскитѣ общини трѣбваше да получатъ 10.881.582 л., а градскитѣ общини — 2.328.562 л. Станало е тѣжко обстоятелство: градскитѣ общини сѣ получили 7.153.487 л., селскитѣ само 1.460.144 л. и държавата е получила 4.097.367 л.

„Приходътъ 12.710.998 л. е постигналъ отъ слѣднитѣ прѣдмети:

„Отъ спиртъ . . . . . 3.218.828.05 л.  
 „Отъ бира . . . . . 1.212.857.67 „  
 „Отъ тютюнъ . . . . . 520.195.48 „  
 „Отъ захаръ . . . . . 1.211.048.35 „  
 „Отъ петролъ . . . . . 892.855.07 „  
 „Недоборъ отъ лозя . . . . . 15.289.18 „  
 „Отъ иностранны стоки . . . . . 5.639.975.17 „  
 „Приходътъ отъ спирта, тютюна и петрола, възлиза на 4.631.878 л., което съставлява 40% отъ цѣлия

налогъ, се събира изключително отъ селското население. Въ градоветъ се консумира много малко ракия, правена отъ спиртъ; също малко се употребява петролъ и тютюнъ отъ III качество, който дава най-голямъ приходъ. Градоветъ започватъ да се освѣтляватъ съ електрическа и ацетиленова свѣтлина и все по-малко употребяватъ петролъ.

„Градското население консумира повече захаръ и бира. Но приходитъ отъ тия два предмета едвамъ иматъ 20% отъ цѣлия налогъ; и бирата, и захарята вече си пробиватъ пътъ и между селското население.

„Едно отъ голѣмитъ приходи пера ни даватъ иностранныи стоки. Прѣзъ 1911 г. съ постѣпиха отъ иностранныи стоки 5,639.975 л., което съставлява почти 45% отъ цѣлия приходъ. Ако прѣгледаме списъка на вносимитъ отъ вънъ стоки, които се облагатъ съ 20% общински налогъ върху митото, ще намѣримъ, че и тукъ селското население държи първо мѣсто. Селското население употребява прѣимуществено всички памучни прѣжди, вносами отъ странство, жѣлѣзо и жѣлѣзни издѣлия, калай на прѣчки, мѣдъ кована, вѣжъ и канали, говежди кожи за парвули, дебели памучни платна, кѣрпи памучни за глава, дървено масло, маслини и солена риба, която градокии жители малко употребяватъ, и много още други стоки, които се внасятъ отъ странство. Нуждитъ и на селския жителъ започватъ да се увеличаватъ и той постепенно става все по-голямъ консуматоръ на външни стоки.

„Когато селското население понася не само равна частъ отъ общинскитъ налози, но и нѣщо повече, то трѣбва да вземе и равна частъ отъ приходитъ на общинскитъ налози за благоустройството и подобренито на своето обшечитие. И градътъ и селото трѣбва еднакво да се развиватъ и напредватъ. Не бива да създаваме изкуствено центрове на култура посрѣдъ черния животъ и мизерия въ селата. Нека и тамъ блѣсне лъчътъ отъ свѣтлина. Нека съ свѣтствата, събитани еднакво и отъ селскитъ и отъ градокии жители, да създадемъ условия за благоустройството на всички общини.

„Прѣзъ 1911 г. градокии общини съ получили 7168.660 л. смѣтано на столицата по 30 л. на жителъ, на градове до 45.000 жители — по 11 л., до 25.000 жители — по 8 л., до 12.000 жители — по 6 л., до 6.000 жители — по 5 л. Селскитъ общини, смѣтано

на жителъ по 50 ст., съ получили прѣзъ същата година 1.460.144 л. Всичко градокии и селски общини съ получили 8.628.804 л. Този приходъ се запазва на винаги за общинитъ, макаръ и да е полученъ при едно неравномѣрно разпрѣдѣление. Надъ сумата 8.628.804 л., колкото повече постѣпи приходъ, ще се раздѣля по равно между общинитъ на жителъ. Ако първата година постѣпятъ 4.590.192 л. повече приходъ, на каквато цифра възлиза приближително населението въ държавата прѣзъ 1914 г., то общинитъ ще получатъ за всеки свой жителъ по 1 л. Това разпрѣдѣление се налага не само поради това, че селскитъ общини трѣбва еднакво да работятъ надъ своето благоустройство, че селскитъ жители плащатъ по-малко общински налогъ отъ градокии жители, но и поради това, че къмъ държавата се присѣдини единъ новъ край, общинитъ въ които иматъ съвсѣмъ слаби приходи за да разчистватъ развалинитъ, които имъ причини войната.

„По буква 2. Увеличенитъ отъ войната държавни разходи и нужди не могатъ да бѣдатъ посрѣщнати и удовлетворени съ старата данъчна система. Въ скоро вѣдѣе тази система ще прѣтърпи голѣма промѣна. На първо мѣсто данъчната реформа ще наложи прѣмахването на бѣглика и данъка върху сградитъ. Нито общината, нито държавата не могатъ да си служатъ съ данъчна система, която е могла да задоволи нуждитъ на старата феодална държава, но не и на диспната модерната държава.

„Настоящиятъ законопроектъ бѣ внесень на разглеждане въ извънредната сесия на Народното събрание, по подади петропаящата отлагане работа, съ която Събранието бѣ прѣтрупано, въ послѣдното заседание се прочетоха само членове: 10, 13 и 14, които иматъ тѣсна свързка съ държавния бюджетъ за 1914 г.

„При това трѣбва да се забѣлѣжи, че общинитъ въ присѣдиненитъ земи нѣматъ никакви спѣдства за посрѣщане разходите си, едно поради това, че прѣжкитъ данъци не постѣпиха, за да иматъ въхнни и второ, че законопроектътъ за общинскитъ налози като остана непозгледанъ, принадлежащата частъ отъ общинскитъ налози не можеше да имъ бѣде отпусната.

„Министъръ на финанситъ: Д. Тончевъ.

## „З а к о н ъ

за общинскитъ налози.

### „Глава I.

„Чл. 1. Общинскитъ косвени данъци бачъ и октроа се замѣняватъ съ слѣдующитъ общински налози:

„а) налогъ върху мѣстни и иностранныи стоки:

„1) отъ спиртъ, ракия ромъ и конякъ по Гейлосаковия спиртомѣръ, при нормална температура 15° на Целзия (12° R), отъ литъръ и градусъ по 3/4 ст.

„З а б ѣ л ѣ ж к а. Спиртътъ, който се употребява за горене, освѣтление и индустриални нужди, се освобождава отъ общински налогъ, като се денатурира чрѣзъ нѣкои вещества, които да го направятъ невъзможенъ за пиене.

„2) отъ всеки литъръ пиво въ бурета и бутулки по 6 ст.;

„3) отъ всяка литра вино въ бурета по 6 ст.;

„4) отъ всеки килограмъ захаръ и добититъ отъ него издѣлия, като: локуми, компоти, бонбони и други захаросани издѣлия по 6 ст., и

## „Законопроектъ

за общинскитъ налози.

### „Глава I.

„Чл. 1. Съ общински налогъ се облагатъ слѣдвателитъ мѣстни и иностранныи стоки:

„1) спиртъ, ракия, ромъ и конякъ по Гейлосаковия спиртомѣръ, при нормална температура 15° на Целзия (12° R), се облага литърътъ отъ 1 градусъ по 3/4 ст.

„З а б ѣ л ѣ ж к а I. Спиртъ, който се употребява за горене, освѣтление и за други индустриални нужди, слѣдъ като се денатурира по начинъ, щото да стане невъзможенъ за пиене, се облага, ако е външенъ, по п. 19 отъ тоя членъ, а ако е вътрѣшенъ — съ 6 ст. литърътъ отъ 100 градуса.

„З а б ѣ л ѣ ж к а II. Мѣстната ракия, добита отъ варене на плодове, прѣпичи (джири) и други растителни произведени, се облага съ общински налогъ 30% върху акциза, наложенъ на кашата.

„2) пиво въ бурета и въ бутилки се облага съ по 6 ст. литърътъ;

„3) вносимитъ отъ странство вина всѣкаквъ видъ въ бурета се облагатъ съ 6 ст. литърътъ;

„4) отъ всеки килограмъ захаръ и добититъ отъ него издѣлия, като: локумъ, халва, жълта захаръ, наречена „кандилъ“, бѣла — „пейниръ“, бонбони,

„Чл. 4. Изплащането палого на спирта от страна на фабрикантът става следъ четири мѣсеци отъ деня на изпесенитѣ количества изъ фабриктѣ. Но-  
вѣ и оная

законно гарантиранъ отъ страна на ползующитѣ се отъ него.

„Чл. 4. (Отмѣненъ: законъ отъ 30 декемврий 1903 г.)

„Чл. 5. (Отмѣненъ: законъ отъ 30 декемврий 1903 г.)

конно гарантиранъ отъ страна на ползующитѣ се отъ него. Отъ това улеснение се лишаватъ тѣзи, които пензплатятъ въ срока даденитѣ си полиции.

„Чл. 5. Взетиятъ общински налогъ отъ мѣстни артикули, изнесени въ странство, се повръща.

„Чл. 6. Освобождаватъ се отъ общински налози: стокитѣ, които по закона за митницитѣ се освобождаватъ отъ мито.

„Чл. 7. За разлики въ повече, констатирани при прѣглеждането на стокитѣ въ митницитѣ, както и за стоки необявени устно или въ декларации или хванати въ контрабанда, плаща се само слѣдущиятъ се налогъ.

„Контрабандирани стоки отъ мѣстно произхождение, необложени съ акцизъ, а подлежащи на общински налогъ, плащатъ общински налогъ въ двойно размѣръ.

„Чл. 8. Неправилно събрани общински налози се повръщатъ, ако се поискатъ въ течение на шестъ мѣсеца отъ датата на събирането имъ.

„Чл. 9. Събранитѣ суми отъ общински налози учрѣжденията и длъжностнитѣ лица внасятъ въ Българската народна банка въ приходъ на фонда „общински налози“, а на отдѣленieto за общинскитѣ налози изпращатъ мѣсечна вѣдомостъ за внесенитѣ суми.

## „Глава II.

„За събирането и разпрѣдѣлението на приходитѣ.

„Чл. 6. Събранитѣ доходи отъ прѣдвидения въ чл. чл. 1 и 4 налогъ, слѣдъ като се спаднатъ разходитѣ по обдѣржане отдѣленieto за общинскитѣ налози, се разпрѣдѣлятъ, всѣки три мѣсеца, помежду общинитѣ въ княжеството по указания въ послѣдующия членъ начинъ.

## „Глава II.

„Разпрѣдѣление на приходитѣ.

„Чл. 10. Събранитѣ приходи, слѣдъ като се спаднатъ отъ тѣхъ нужнитѣ суми за разноси по управлението на фонда, се разпрѣдѣлятъ на градскитѣ и селскитѣ общини по слѣдния начинъ: за всѣка градека и селска община се отдѣля за постоянна сума получения и приходъ прѣзъ 1911 г. Остатѣкътъ отъ приходитѣ на общинскитѣ налози се разпрѣдѣля на всѣки общини въ царството по равно.

„За бѣлѣжка. Слѣдущитѣ се постоянни суми на общинитѣ въ новитѣ земи ще се опрѣдѣлятъ, споредъ свѣдѣнията за тѣхнитѣ жители, върху слѣдната основа: на градски общини, съ население отъ 25.000 на горѣ — по 9-13 л. на жителъ; на градски общини, съ население отъ 12.000—25.000 — по 7-9 л. на жителъ; на градски общини, съ население 6.000—12.000 — по 5-8 л. на жителъ; на градски общини, съ население по-долу отъ 6.000 — по 4 л. на жителъ, а на селскитѣ общини — по 0-5 л. на жителъ.

„Чл. 7. Градскитѣ общини ще получаватъ припадающата имъ се частъ общински налогъ пропорционално възъ слѣдующата основа:

„на ст. София — 30 л. на жителъ;

„градскитѣ общини, съ население отъ 25.000 жители нагорѣ, по 11 л. на жителъ;

„градскитѣ общини, съ население отъ 12.000 до 25.000 жители, по 8 л. на жителъ;

„градскитѣ общини, съ население отъ 6.000 до 12.000 жители, по 6 л. на жителъ;

„градскитѣ общини, съ население по-долу отъ 6.000 жители, по 5 л. на жителъ, и

„селскитѣ общини ще получатъ по 50 ст. на жителъ.

„Чл. 8. Събранитѣ общински доходи отъ държавнитѣ чиновници при митницитѣ, фабриктѣ и бирничествата се внасятъ въ Българската народна банка или Земледѣлскитѣ каси, на името на отдѣленieto за общинскитѣ налози, които изпращатъ ежемѣсечни вѣдомости за постѣпилитѣ суми въ същото отдѣление при Министерството на финанситѣ.

## „Глава III.

„Управление и контролъ на общинскитѣ налози, опрѣдѣлени по настоящия законъ.

„Чл. 9. Окгроалното отдѣление при Министерството на финанситѣ се прѣименува на отдѣление

## „Глава III.

„Управление на фонда.

„Чл. 11. Фондътъ общински налози е подъ вѣдомството на Министерството на финанситѣ и се упра-

на общински налози. То остава и запазвѣдъ подъ вѣдомството на министра на финансите, който може да уголѣмява или да намалява персонала му, споредъ нуждата. Отдѣлението се състои: отъ единъ началникъ, единъ контролоръ, съ правата и длъжността на старши подначалникъ, единъ архиваръ-регистраторъ и единъ книговодителъ писаръ. Разходите, необходими за поддържане на отдѣлението, се изплащатъ отъ общинските приходи.

„Чл. 10. Служащитъ въ отдѣлението за общинските налози при Министерството на финансите, ако и да получаватъ заплатитъ си отъ доходитъ на общинитъ, но въ отношение на правата и обязаноститъ си по службата тѣ се приравняватъ въ всичко съ държавни чиновници.

#### „Глава IV.

##### „Прѣходни разпорѣждания.

„Чл. 11. Настоящиятъ законъ влиза въ сила отъ 20 януарий 1900 г., а по отношение тютюна, фабрикуванъ отъ фабриктъ, влиза въ сила отъ 1 януарий 1900 г. Той отмѣнява октроалнитъ закони отъ 20 декемврий 1883 г. и онзи отъ 18 декемврий 1895 г., заедно съ прѣслѣдвалитъ го измѣнения, и закона за бача.“

**Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** Има думата г. Андрей Ляпчевъ.

**А. Ляпчевъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! За мене бѣше изненада, че въ дневния редъ този законопроектъ е поставенъ на второ четене. Но ако тази изненада се поправи съ съгласието на прѣдседателството, че законопроектътъ трѣбва да mine на първо четене, остава другата, която азъ ще трѣбва да поправа, макаръ и тѣй скоро да се слага този въпросъ на разглеждане.

За културността и политическата зрѣлост на една страна, която претендира да се самоуправлява, най-сѣществено доказателство е, доколку законоположенията отговарятъ на онова, което се трѣжи и иска отъ обществото. Доколко, съ други думи, законоположенията, които ще трѣбва да се взематъ, сѣ прѣдварително приготвени у самото общество и, споредъ това, да отговарятъ на нуждитъ въ страната, както обществото, народътъ, си ги разбира. Ние тукъ често пѣти сме имали случай — и повечко, може-би, отколкото трѣбва — въ името на парламентаризма да протестираме, досежно отношенията на централното управление, на министритъ спрѣмо държавния глава. Но не е бивалъ случай, струва ми се, дѣто ние, самитъ народни прѣдставители, да се вгледаме, доколко пѣкъ ние дѣйствително сме грижливи, бдителни къмъ своето собствено мнѣние, колчимъ то трѣбва да се излѣе въ законоположенията на държавата. Ако българскиятъ парламентъ би си задалъ за задача да слѣди съ по-голѣма внимателностъ законодателството и да види, доколко то е изразъ на неговото разбиране и така да го приема или отхвърля, азъ съмъ убѣденъ, че ние практически щѣхме да постигнемъ много по-голѣмъ резултатъ досежно онова, което се казва парламентарно управление. Въ случая, обаче, ще имамъ възможностъ да отбѣлжа, че прѣдставениятъ ни законопроектъ не само е въ пълно противорѣчие съ всичко това, което се говори като общо отъ всички страни въ този парламентъ,

влява отъ едно отдѣление, персональтъ на което се състои отъ единъ началникъ, единъ контролоръ, съ книговодители, числото на които се опрѣдѣля въ годишния бюджетъ на фонда, единъ архиваръ-регистраторъ, писари и разсилщи.

„Чл. 12. Служащитъ въ отдѣлението за общинските налози, ако и да получаватъ заплатитъ си отъ приходитъ на общинските налози, но въ отношение на правата и обязаноститъ си по службата тѣ се приравняватъ въ всичко съ държавнитъ чиновници.

#### „Глава IV.

##### „Разни разпорѣждания.

„Чл. 13. Всички постъпили суми отъ данѣка върху сградитъ и отъ беглика по смѣтката общински налози отъ началото на 1914 г. за смѣтка на сжщата, както и недоборитъ отъ тия данѣци за 1911—1913 г., до влизането на настоящия законъ въ сила, ще се внесатъ на държавенъ приходъ по съответнитъ параграфи на бюджета; а отпуснатитъ суми на градскитъ и селскитъ общини за сжщото врѣме ще се считатъ като авансирани суми срѣщу слѣдвалитъ имъ се такива отъ прихода на общинските налози.

„Чл. 14. Настоящиятъ законъ отмѣнява закона за прѣхвърляне на беглика и данѣка върху сградитъ въ полза на градскитъ общини и на беглика въ полза на селскитъ общини отъ 1910 г. и всички закони и разпорѣждания, които му противорѣчатъ.“

но то е въ противорѣчие и съ декларациитъ на правителството за реформитъ, които то ни обѣщава по данѣчната система. Тоя законопроектъ е въ противорѣчие дори самъ съ себе си.

Кои сѣ въ сжщность мотивитъ му? Мотивитъ му сѣ, че съ този законопроектъ се иска отмѣнението на подготвителната реформа отъ 1910 г. за онова, което всички у насъ обѣщаватъ и за което единственъ, може-би, азъ съмъ останалъ, че не съмъ далъ формално обѣщание. Думата ми е за въвеждане данѣка върху приходитъ. Тѣй както законопроектътъ резюмира мотивитъ, тѣ сѣ слѣднитъ: да повърне на общинитъ приходитъ отъ общинските налози. Какви сѣ приходитъ отъ общинските налози? Това, г-да, сѣ косвенитъ данѣци, това е данѣжътъ върху потреблението, акцизътъ, който се събира двойко: споредъ съществуящия сега редъ и споредъ този, който законопроектътъ приповтаря. Въ тази частъ измѣнения нѣма. Този косвенъ данѣкъ, нареченъ общински налози, е разглежданъ обстойно въ мотивитъ, досежно неговата история въ България. Отъ тази история се научаваме, че още въ първитъ години слѣдъ освобождението, за да се доставятъ срѣдства на общинитъ, разрѣшено е на градскитъ общини, които иматъ население, както знаете, споредъ нашия законъ, отъ 2,000 жители повечко, ако желаятъ, и то ако общинскиятъ съветъ съ болшинство отъ 24 души общински съветници рѣши — тѣй е прѣдвидено — да си наложатъ нѣкои такси върху прѣдметитъ, които влизатъ въ града. Това не е нищо друго, освѣнъ всеизвѣстиятъ данѣкъ октроа. По-послѣ ние виждаме, че това факултативно право на градскитъ общини става задължително. Това е въ 1889 г. А по-нататѣкъ то става задължително и за селскитъ общини. Курнозътъ, дѣто стана задължителенъ и за селскитъ общини, е прѣинтересенъ. Производителитъ на бира се оплакваха, че тѣ като вкаратъ бирата въ селата, не би трѣбвало да платятъ октроа, шомъ като октроата е въ полза само на градоветъ, но донекъ бѣше наредена една мѣрка,

да се взема октроа на бирата, както и на алкохола въ фабриките, излизаше, че има противоречие между прилагането на закона за октроата и разпрѣдѣлението на прихода; — излизаше, че октроата, която се взема върху бирата, която се консумира въ селата, както и върху спирта, който се консумира въ селата, ще трѣбва да отива въ полза на селата — затова се поиска да се взема октроа и на онази ракия, която не би се произвеждала въ фабриките, за да се спасят алкохолните фабрики. Такива курioзни имаше. И се наложи дѣйствително задължително въ всички села въ България да събират октроа върху известни прѣдмети, особено върху ракията. Курioзътъ отиде до тамъ, че на много села разносикътъ за подарина, който трѣбваше да даде, щото да не влѣзе ракия безъ да плати октроата, бѣха по-големи, отколкото дѣйствителниятъ приходи на октроата. Всичко това бѣше въ връзка съ една реформа, че всички стоки, които идатъ отъ вънъ, ще си плащатъ октроата на границата, било по прѣдмети, било по процентъ върху събраното мито. А ония, които се произвеждатъ вътрѣ въ страната, дѣто е възможно, ако се произвеждатъ на сдро, ще се облажатъ съ октроа въ фабриките. Тогава дойде по реда си и разпрѣдѣлението, което трѣбва да стане на тѣхъ събрания приходи октроа. Централизира се приходътъ; разпрѣдѣлението на получената сума трѣбваше да стане по разреци, споредъ числеността на населенитѣ мѣста. Имаме разреци на първо врѣме, ако се не лѣжа, 7 или 8, като почнете отъ 16 л. на глава въ столицата и вървите постепенно до 50 ст. на глава въ село. По-послѣ, споредъ давленията на една община или на общини отъ единъ или другъ разреци, ставаха промѣни и окончателно бѣше онова, което азъ заварихъ въ 1910 г. Тогава тѣзи разреци имаха слѣдното поле помежду си: София, столицата, изключително спрѣмо всички други, получаваше 30 л. на всеки жител отъ произведението на общинските налози, на октроата, а постепенно другитѣ градове по-малко, докато най-послѣ селото оставаше съ 50 ст. Начинътъ, по който се събираше, слѣдъ нѣколкото постепенни измѣнения, тези данѣкъ е сжщиятъ, по който и за въ бждѣше ни се прѣпорѣчва да се събира, а именно на известни прѣдмети се взема специфично, т. е. на килограмъ опрѣдѣлена такса за общински налогъ, а на други прѣдмети по 20% върху митото. Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, че този данѣкъ е, както се казва, *pat excellence*, косвенъ данѣкъ. Той е нѣщо повече: не само е косвенъ данѣкъ, той е въ сжщностъ една върхнина на косвенитѣ данѣкъ. Има ли нужда азъ да ви питамъ, кой не се е изказалъ въ тази ограда противъ косвенитѣ данѣци, и трѣбва ли да търся нѣкоя срѣда тукъ, отдѣто ще ми се възрази, че косвенитѣ налози, които по една или друга причина се налагатъ за държавата, ще трѣбва дотамъ да се развиятъ, щото да отидатъ въ подкрѣпа на общинитѣ дори като върхнини върху митата? Азъ питамъ, кой е онзи човѣкъ, който може да приказва за намаление на косвенитѣ налози, прѣди той да махне върхнинитѣ отъ тѣзи косвени данѣци? Кой е оня практикъ финансистъ, който ще може да направи една реформа съ цѣль да облекчи косвеното облагане и сжщеврѣменно да не допусне учрѣжденията, било самата държавна, било общинитѣ, да пострада отъ тази негова форма? Никой. А може ли да става реформа съ цѣль за намаление на косвеното облагане, когато ние имаме върхнини върху това косвено облагане, отъ които върхнини сж въ зависимостъ не само баланситѣ на държавния бюджетъ, а и ония на всички бюджети въ държавата, на всички общини градски, дори и селски. Безспорно, това е неприемливо за ония, които сж противъ косвеното облагане. А косвеното облагане, г. г. народни прѣдставители, особено у насъ, е такова, че

то цѣли не само фискални цѣли, прѣслѣдва не само интереситѣ на фиска, а то прѣслѣдва и друго нѣщо — защитата на мѣстната индустрия. Въ прѣслѣждането на тази втора цѣль — защитата на мѣстната индустрия — ние налагаме на данѣкоплатитѣ единъ данѣкъ, който тѣ плащатъ, по тоя данѣкъ не върни въ хазната, а върни въ каситѣ на г. г. индустриалцитѣ. Разбира се, държавата е приела този данѣкъ за известно врѣме, подъ най-популярния мотивъ, че индустрията е още млада и трѣбва да се засили.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Захарѣта, напр.

**А. Ляпчевъ:** Можемъ ли ние сега при това положение, въ което се намира нашата държавна досежна пѣйната фискална и икономическа политика въ косвеното облагане, да не съзрѣмъ отъ каква пакостъ спрѣмо справедливостта е този начинъ на косвено облагане чрѣзъ върхнини. Има трети единъ аргументъ, който не може да се избѣгва. Когато на държавата ще прѣдстои да сключва търговски договори, да се бори за едни или други мита, когато тя ще прокарва своята икономическа политика чрѣзъ търговскитѣ договори, азъ бихъ желалъ да знамъ, кой ще откаже, че такива върхнини върху митата ще сгнѣватъ здравия смисълъ на политиката при сключването на търговскитѣ договори? Е добръ, ако това е тѣй, всички ще се съгласимъ, че не може да се похвалимъ съ туй, че ние имаме общински налози, като върхнини върху косвенитѣ данѣци, за да поддържаме нашитѣ общини. Значи, всѣка реформа, цѣляща да намали косвеното облагане, трѣбва да прѣмахне върхнинитѣ.

Отъ това гледище може ли да се оправдае мотивътъ да повърнемъ на общинитѣ приходитѣ отъ общинските налози? По плѣбеспитъ на говореното досега тукъ отъ всички страни, азъ имамъ одобрение на мнѣнието си, че парламентътъ не еднѣжъ се е произнасялъ противъ косвеното облагане и че парламентътъ въ случая не може, не бива да одобри една върхнина върху косвеното облагане. Но веднага ще дойде въпросътъ: да, ние искаме намалението, ако не унищожението на косвеното облагане, но по сжществующия досега редъ, тѣй както е, пакъ въ тази форма става събирането на общинските налози. Безспорно тѣй е, но съ една грамадна разлика, а именно, че начинътъ, по който сега се събиратъ не само, но и подготвителната реформа, както азъ я нарекохъ, цѣлятъ, щото единъ денъ министърътъ на финанситѣ, когато бжде сезиранъ отъ парламента, па и по своя инициатива, да може да бжде улесненъ за прѣмахването на тия върхнини като общински налози. Г. г. народни прѣдставители! Съ приходитѣ не се играе. Който ви каже, че той сега, прѣзъ нощта ще реализира данѣчна реформа, той жестоко се лѣже. Една данѣчна реформа о въпросъ на 5, 10, 15 години, докато се приготвятъ всичкитѣ условия, за да може, прѣди всяко фискално да бжде допустима. Можемъ всички да съзнаваме, напр., че нѣкое даждие е непоносимо, че то не трѣбва да сжществува по милиони причини, но всички здравомислящи хора ще прѣклонятъ глава прѣдъ необходимостта, ако е въпросъ да съберемъ този данѣкъ или да оставимъ дефицитъ въ бюджета. Нѣкои тукъ иматъ странната логика да се хвалятъ: а-а, ние оставихме дефицитъ, но паритѣ останаха въ народа! Азъ мисля, че това единъ сериозенъ човѣкъ, не само министъръ, а и народенъ прѣдставител, никога не трѣбва да го допусне. Той ще трѣбва да си плати съ редовнитѣ приходи въ бюджета редовнитѣ разходи, па макаръ и данѣкъ да не е отъ желателнитѣ. Разбралиятъ човѣкъ ще се стреми да създаде условия, при които този негоденъ данѣкъ да се прѣмахне. И тѣй моята подготвителна реформа въ сравнение съ мотивитѣ подъ буква а на внесения

законопроектът се различава въ това, че тя е една реформа, която щяла да даде възможност на общините да се освободят от общинските налози, като имъ набави други приходи, и щомъ това се постигне, да даде възможност на управлението да отиде стъпка по-нататък. Тукъ става тъкмо обратното.

Вториятъ мотивъ: (Чете) „да засили приходите на общините, като подчини на облагане всички мѣстни стоки, които могат да бъдат обложени при изнасянето имъ изъ фабриките за продажба“. Когато потърсите въ законопроекта, кои сж всички ония нови мѣстни продукти, които наново се облагатъ, вие ще останете поразени, че работата ъе свежда почти изключително до облагането съ 30% повече кашата за ракия, гроздова и сливова, друго нищо нѣма. Като дойде второто четене, ще разгледаме по-подробно и ще се убѣдимъ, че това е така. Значи, въ това отношение нищо особено нѣма направено. Фразата „да засили приходите на общините“ е доста напирочно обезпечена, много пжти повторявана, и човѣкъ би казалъ, отъ деветъ кладенци вода е донасяна, за да се докаже, че съ подготовителната реформа отъ 1910 г. общините не сж могли да получатъ онова, което биха получили; че отъ него време до днесъ градските и селските общини сж въ такова положение, че тѣ иматъ нужда отъ повечко приходъ, и нѣма защо държавата да не имъ го даде. Този приходъ въ повечко, който държавата трѣбва да имъ го даде, споредъ мотивите на този законопроектъ, се състои въ повръщането на данъка общински налогъ изцѣло на общините, но какъ ще се разпрѣдѣля, ще видимъ по-послѣ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ се спирамъ на първия въпросъ досежно нуждата на нашите общини отъ приходи. Всички я признаваме. Нѣма нужда да приповтарямъ, какво трѣбва да стане. И като казвамъ, че всички признаваме тази нужда, за мене си добавямъ, че признавамъ, какво тази нужда ще бѣде по-голяма за въ бжджще, отколкото за държавата, че тя ще бѣде еднакво интензивна, както въ градовете, така и въ селата. Но тъкмо тази интензивностъ на тази пужда, мене и веѣки човѣкъ, прѣдполагамъ, който ще проучи въпроса, ще ни застави да се съгласимъ на едно, че приходите се намиратъ по-лесно, когато се търсятъ отъ тѣзи, които чувствуватъ нуждата отъ съотвѣтните разходи. Ето защо азъ смѣтамъ, че засилването приходите на общините нѣма да стане чрезъ подаянията отъ върхнината върху косвените налози, колкото и голяма да бѣде тази върхнина. Приходите на общините, прѣдъ видъ на бжджщите големи социални реформи, които ще наставатъ въ общинските управления, градски, па и селски, тия приходи искатъ прѣки източници, па които паточници самата община да бѣде господарка, и само тогава ще може да се говори за социална политика въ общините, за нѣкаква култура въ нашия градъ или село. За да могатъ селото или градътъ да бждатъ въ положение да платятъ това, което искатъ да създадатъ, тѣ трѣбва да се добератъ до източници, до правото да облагатъ извѣстни доходи, извѣстни прѣдмети. Но кои сж тѣ? Сигурно това не може да бѣде, г. г. народни прѣдставители, облагането по границата на България, облагане за въ полза на общините, нищо онова по фабриките, а това е онова облагане, което може да стане отдѣлно при веѣка община. Нещѣйте мисли, че приходите на общината могатъ да се ограничаватъ само съ данъка върху козите и овцете, които принадлежатъ на тая община, или съ поземелния данъкъ, или съ данъка върху сградите. Има много и много видове данѣци, които общината, бидейки господарка, споредъ мѣстните условия, ще може да ги намѣри, ще може да ги създаде. Азъ, напр., за градовете едно ще кажа: не може да има социална политика безъ източникъ, за да се покриватъ разносните по нея. Е добръ, по-

гледнете на нашата столица. Ако общината има пужда да обложи пѣкога по-имотните за пужди на общината и ги улови по тѣхния разходъ, вие всички ще се съгласите, че първиятъ данѣкъ, който би трѣбвало общината да наложи, това е данѣкътъ върху квартирите — не данѣкътъ върху сградите, а данѣкътъ върху квартирите. То има грамадно значение; то е почти навѣкъждѣ усвоено. А данѣкътъ върху квартирите, за да може да бѣде достъпенъ за общината, тя трѣбва да се доведе отъ управлението до тамъ. А какъ ще стане това? Постепенно. Да отидемъ на село. Ние тукъ имаме косвено облагане и сме противъ него. Но кой отъ васъ нѣма да разбере, че ако азъ бѣхъ прѣдоставилъ на селото правото да облага кръчмите и доходите отъ кръчмите да бѣде общински, че това ще бѣде една хубава мѣрка?

**Д-ръ Й. Фаденхехтъ:** Нѣма да смѣятъ да го въведатъ.

**А. Ляпчевъ:** Моля. — Безспорно, ще има мотиви и противъ, защото напето общинско управление изобщо не може много да се похвали отъ партизански прѣслѣдвания, но има срѣдство за това и срѣдството е въ контрола. Азъ говоря само да ви дамъ примѣръ и да видите, кой е пжтътъ, по който ние трѣбва да дадемъ възможностъ на общините да иматъ приходъ, а именно когато ние ги доближимъ до източниците, отдѣто се събиратъ приходи, а не когато ние ги правимъ пеленачета, да имъ даваме подаяния отъ върхнините върху косвените налози.

И въ този вторъ мотивъ не виждамъ абсолютно никаква състоятелност, никаква нужда дори, и мотивите не отговаря на онова, което се прави. Защото тукъ се изправя и странно се изправя слѣдното: (Чете) „Прѣзъ 1906 г. сж постъпили отъ общински налози 6,764,775 л. Прѣзъ 1912 г. сж постъпили отъ сжшните налози 13,223,775 л. Въ продължение на 6 години общинските налози сж нарасли почти съ 100%. Прѣзъ 1906 г. сж постъпили отъ данѣкъ върху сградите 3,250,094 л. Прѣзъ сжщата година сж постъпили отъ данѣкъ върху овцете и козите 4,379,664 л. Отъ двата данѣци сж постъпили прѣзъ 1906 г. всичко 7,629,758 л. А прѣзъ 1912 г. отъ тѣзи два данѣци сж постъпили 7,506,637 л.“ И тѣй, авторътъ на мотивите разсждава, че докато данѣкътъ отъ общинските налози се е увеличилъ прѣзъ този периодъ отъ 6,700,000 л. краѣло на 13 милиона, съ 100%, то данѣкътъ върху овцете и козите — беглякътъ — и данѣкътъ върху сградите за градовете се е даже намалилъ съ около 100 хиляди лева. Прѣди всичко, една корекция. Когато се борави съ цифри, ние отивамъ може да бждемъ излѣгани, но тѣзи, които пипатъ мотивите, трѣбва да бждатъ добросъвѣстни хора. Въ министерството се знае много добръ, че 1912 г. бѣше година, когато данѣкътъ върху сградите не бѣше сложенъ още и, смѣдователно, не можеше да се събере, и когато съ обявяването на мобилизацията прѣстана събирането на прѣките данѣци. Които познаватъ тази материя и знаятъ това, не биваше да поставятъ тукъ числото на постъпилото, ако искатъ по ами сж длѣжни да бждатъ добросъвѣстни, а трѣбваше да поставятъ сумата на констатираното, които сж двѣ нѣща различни. Този мотивъ тукъ е дребнавъ и то показва, че тенденцията на щѣлия законопроектъ е дребнава, е липса на добросъвѣстност. Е хубаво, казва се, че косвените налози сж се увеличили съ 100%, а общинските почти не сж се увеличили. Азъ твърдя, че данѣкътъ върху сградите въ градовете и данѣкътъ беглякъ изобщо въ страната — особено данѣкътъ върху сградите — сж се увеличили; съ колко точно, не мога да ви кажа сега, но че сж се увеличили е безспорно. Мога да ви кажа и друго нѣщо: данѣкътъ върху общинските налози, безспорно, се е увели-

чипът, по най-голямото негово увеличение се дължи не на неговия нормален прирѣст, но на едно обстоятелство, независещо отъ волята на управлението. То е сѣдното. Въ 1909 и 1910 г. турската държава деномира митническата спогодба съ нашата държава отъ 1907 г., която митническа спогодба не бѣше нищо друго, освѣтъ калириана, приспособена, видоизмѣнена споредъ онази отъ 1900 г., на която основниятъ принципъ е, че между Турция, България и Източна-Румелия — тъй гласи този договоръ — нѣма да има мито, и ако има мито по нѣкои прѣдмети, то тѣ сѣ по изключение; а нѣкъ октроа или общински налози, никакъвъ нѣма да има, и плащането на общински налози отъ турските стоки бѣше запрѣтено. Съ отмишването на тази спогодба, съ прилагането на спогодбата отъ 1911 г., която почита върху принципа на най-облагодирителуваната държава, България спрѣмо Турция се намира въ такива отношения, въ каквито се намира спрѣмо всички други държави, значи, всички турски стоки трѣбваше да понесатъ всички наши налози, на които сѣ подложени чуждите стоки на другите държави. А тъймо общинските налози, октроата е онази налогъ, който най-много легна на турските стоки. Октроата отъ леблебин, солена риба, зехтинъ и други турски стоки е повече отъ 1½ милиона — точната цифра не мога да ви кажа. Та, казвамъ, тази е причината за това аномално, изключително и тъй бързо увеличение въ общинските налози. Безспорно е, че общинските налози се увеличаватъ, защото консоманцията расте, тѣ сами по себе си, безъ таксите да се промишаватъ, безъ такива изключителни случаи да се явяватъ, ще растатъ. Нѣма съмнѣние, прѣкиятъ данъци сѣ въ по-голямъ застой. Единъ данъкъ, като беглика е въ застой, и не само въ застой, но не може да има и съмнѣние, че той може да ринне назазадъ. Но тъймо затова данъкътъ беглика е изоставенъ изцѣло на селските общини и то не наведнѣжъ, а постепенно ще получаватъ сѣ повече отъ него. Данъкътъ върху сградитѣ ще расте, но има и друго съществено, г-да. Не е въпросътъ тукъ, че данъкътъ бегликъ и данъкътъ върху сградитѣ ще донесатъ повече приходъ, а въ подготвителната частъ на реформата, че данъкътъ върху сградитѣ и данъкътъ бегликъ ще способуватъ единъ денъ да се даде на самоуправлението по-богатъ източникъ. На дневенъ редъ би трѣбвало да бѣде замѣняването на данъка върху сградитѣ съ данъкъ върху квартиритѣ. И азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че тукъ, въ София, данъкътъ върху сградитѣ нѣма да даде вече единъ милионъ лева, както прѣдполагамъ дава сега, а ще даде 2½—3 и той ще бѣде едно мѣрило много справедливо, единъ източникъ много сериозенъ за прилагане на онова, което вие наричате социална правда. Тамъ трѣбва да се търси отговорътъ досѣжно прихода на общинитѣ и досѣжно възможността да се намѣрятъ добри източници. Сжщо тъй е и съ беглика. Не е въпросъ за данъка бегликъ, а е въпросъ за онова, което по-долу казва г. министърътъ въ своитѣ мотиви, че този данъкъ ще трѣбва да се унищожи. Добрѣ, азъ бихъ желалъ г. г. министритѣ на финанситѣ да помиятъ едно нѣщо, че тъймо не е позволено да казватъ: азъ този данъкъ ще унищожа, другъ данъкъ ще унищожа. Да бѣдатъ въ положение да го унищожатъ разбирамъ, но нѣматъ морално право да говорятъ, че ще го унищожатъ докато го държатъ. И всѣки човѣкъ, който зачита себе си ще бѣде много внимателенъ, когато хвърля подобни думи, защото мимо неговата воля, мимо неговитѣ разбирания той ще дойде тукъ да нареди онзи бакалски тефтеръ, който ние гледахме това лѣто: прикачава дѣто може и не може, съ смѣтка и безъ смѣтка. Та този, който би прѣдполагалъ, че ще унищожи данъка бегликъ, той трѣбва да бѣде въ положение да го унищожи. Азъ смѣтамъ, че

шикой разуменъ човѣкъ, който управлява държавата и стои на мѣстото на финансовъ министъръ, нѣма току-тъй да унищожава данъци.

**Министъръ Д. Тончевъ:** Г. Ляпчевъ! Въ мотивитѣ не е казано, че ще го унищожа, а „трѣбва да се унищожи“.

**А. Ляпчевъ:** За менъ е сѣ сжщо. — Той трѣбва да направи друго, да види, да-ли нуждитѣ сѣ удовлетворени. И азъ се питамъ: защо азъ, държавата, да унищожавамъ този данъкъ беглика, когато имамъ прѣдъ себе си толкова общини, за които тукъ се говори, че не могатъ да си платятъ дори онова, което тѣ плащатъ къмъ учителитѣ; защо азъ да не изоставя този данъкъ единъ денъ напълно тѣмъ и да имъ кажа: Г-де! Имате възможность сами да разполагате съ този данъкъ; ако обичате, облагайте овцетѣ, ако не обичате, не ги облагайте. Азъ къмъ това цѣля, това разбирамъ, че е една подготвителна реформа къмъ промишване на нашата данъчна система. Държавата е една, но не на всѣко едно мѣсто въ тази държава икономическите условия сѣ един и сжщи. Вземете едно село, напр. Лъжене, Пирдонска околия, или нѣкое тетевенско село, което има безброй хиляди декара пасища по Стара-планина, а нива почти нѣма; вземете и едно село, напр. Бърдарски-геранъ или, ако щете, Галиче, или което да е, кѣдѣто почвата е годна за оранъ и може всичката прѣстъ да се обърне на ерна земя — а това е доходно — тогавъ, когато въ по-горнитѣ села не можете повече отъ 10—15% отъ землицето да прѣвърнете въ орана земя, а останалото ще бѣде годно за пасища и то тъймо такива, каквито могатъ да се използватъ само отъ овце; вземете прѣдъ видъ, че докато въ селото Бърдарски-геранъ не ще можете да намѣрите кѣща съ повече отъ 5—10 овце, то докато България ще съществувала и докато го свѣтъ ще съществувала, въ с. Лъжене ще има да се използватъ политѣ на Стара-планина отъ овчарството и тамъ ще има хора, които ще иматъ не по 5—10 овце, а ще има хора отъ тамъ или отъвнѣ, които ще иматъ по 500, 1,000 и т. н. — е добрѣ, какъ вие ще можете сега да поставите подъ еднакъвъ масшабъ данъчната реформа за беглика въ с. Бърдарски-геранъ съ напрѣдвала земеделска култура и въ с. Лъжене съ дребно скотовѣдство? Въ с. Бърдарски-геранъ единъ денъ можете да дадете възможность на общината да добива приходи отъ поземелния данъкъ прѣко или като врѣхнини, а въ с. Лъжене, ако не дадете възможность на общината да добива приходъ отъ беглика, нѣма отъ кѣдѣ да ѝ дадете, или този бегликъ ще се обърне въ данъкъ върху нашата. Е добрѣ, питамъ се азъ, кое е по-разумно да кажешъ, че трѣбва да се унищожи онова, което не можешъ да унищожишъ, или да дадешъ възможность туй, което изцѣло е неприложимо за страната, полека-лека да се прѣхвърли тамъ, дѣто му е мѣстото, въ самоуправлението, и да кажешъ на общината единъ денъ: ти си господаръ на този данъкъ — прави съ него каквото обичашъ. Може ли тукъ да има двусмислене. Мисля, че е ясно повече, отколкото бѣлиятъ денъ.

Дохождамъ въ точка трета отъ мотивитѣ: (Чете) „Да консолидира приходитѣ, които общинитѣ сѣ получили прѣвъ 1911 г., като установи да се разпрѣдѣлятъ въ бѣдъще постѣпленията надъ тази сума по равно на жителъ и се прѣмахне създаденото прѣвъ 1895 г. неравенство между селски и градски общини при разпрѣдѣление постѣпленията“. По тази точка, г. г. народни прѣдставители, въ мотивитѣ има много и много работи, които въ всѣки случай не могатъ да си иматъ мѣстото отъ страна на едно министерство. Тамъ се плаче за положението на селската община, която е ограбена; тамъ се разказва, какъ

градът София има 30 л. доходъ на жителъ отъ общинскитѣ налози, а въ селото — само 50 ст. и т. н. Хубаво. Но какво се предлага? Предлага се това, което е сега, да остане, да се окамени. Въ 1910 г., като направихъ подготовителната реформа, азъ казахъ, или по-скоро наредихъ съ народното представителство слѣдното: не можемъ да отнемемъ отъ общинскитѣ бюджети опова, на което тѣ сж привикнали. Столицата София имаше единъ приходъ срѣдно за послѣднитѣ три години — 1907, 1908 и 1909 — ако се не лъжа отъ 2.100.000 л. Азъ, управникъ, и всѣки разуменъ човѣкъ не можеше да каже, че реформата може да бѣде такава, щото изведиъ общината да се лиши отъ този приходъ. Не, азъ казахъ, ще гарантирамъ срѣдния приходъ, ще дамъ на разширението стомахъ на Столичната община онова, на което този стомахъ е привикналъ — 2.100.000 л., но нѣма да допусна да се разшири той още повече за смѣтка на другитѣ. И съ минаването върху общината на данъка върху сградитѣ, единъ денъ ще ѝ дамъ възможностъ да разполага съ този данъкъ и при облагането да го прѣвръща, ако ще, въ данъкъ върху квартиритѣ. И тогава ще ѝ кажа: ти получавашъ редовно не 2.100.000, а 3—3½ милиона отъ данъка върху квартиритѣ или отъ който и да е другъ данъкъ, който ще намѣря. Тази е цѣльта. Е добръ, тамъ се стремимъ, първо, да постигнемъ и постигнахме да се ограничи неправдата. За въ бѣдѣше ония градове, които вземаха въ повече, напр., столицата София, която вземаше 60 пѣти повече, отколкото селото, досежно на глава, ако се изравнятъ, казвамъ, за въ бѣдѣше тази неправда ще прѣстане и тя прѣстана. Столицата София получаваше срѣдно 2.100.000 л. за годинитѣ 1907, 1908 и 1909, а за 1911, 1912, 1913 и 1914 г. тя не е получила повече. Защо? Защото не ѝ се даде данъкъ върху сградитѣ, който, ако паметьта ми ме не лъже, не надминава сега единъ милионъ лева, а остатъкътъ отъ 1.100.000 л. ѝ се брои. Данъкътъ върху сградитѣ постоянно расте и държавата чрѣзъ данъка върху сградитѣ постоянно плаща по-малко отъ недостига. А въ селата стана обратното: не само неправдата по отношение на тѣхъ не расте — защото София нѣма вече да взема въ повече — а стана друго нѣщо: съ прѣхвърлянето на беглика върху селото и съ нареждането, този данъкъ постепенно да отиде въ селото ние какво имаме? Имаме слѣдното, споредъ наредбата отъ 1910 г.: всѣка една селска община ще получава гарантирано онова, което прѣзъ послѣднитѣ три години, прѣди реформата, е получавала отъ данъка общински налози, да речемъ 2 хиляди лева; второ, на туй отгорѣ, още първата година ще получи 10% отъ беглика, втората — 15%, третата — 20%, четвъртата — 25% и т. н. Когато така нареждахъ тази реформа съ степенни, не бѣхъ азъ да не знаехъ българскитѣ навици, че може да дойде едно друго правителство и да вземе да катурне реформата; толковъ повече, като знаехъ азъ това, можахъ цѣлния бегликъ да го дамъ на населението. Защо? Защото при моята реформа нито една стотинка отъ беглика не влиза въ държавния ковчегъ. Ако бегликътъ е 5 милиона — 1½ милионъ отиваха да плати, да речемъ, октроата или приходитѣ отъ общинскитѣ налози за селскитѣ общини, и 10% — значи, 350 хиляди лева — добавкъ въ първата година за селскитѣ общини, ставатъ 1.850.000 л. — до 5 милиона лева, това сж 3.150.000 обикновено въ първо врѣме. Тѣ не отиватъ въ държавната хазна, тѣ отиватъ за институциитѣ, за учрѣжденията, нужни на това селско население. И азъ дѣйствително не мога да си прѣдставя какъ сж поднесли на г. министра да подпише мотиви, въ които се казва, че държавата ограбила общинитѣ чрѣзъ тази реформа, когато въ държавната хазна не е постигналъ нито единъ сантимъ отъ тази реформа. За каква демагогия се

върши това и отъ кждѣ се върши? Кой е подписалъ това? Допускамъ, че г. министърътъ не е ималъ врѣме да го забѣлжи, защото и на менъ ми се е случвало това, като министъръ.

**Й. Йоновъ:** Сжщитѣ чиновници сж, които бѣха и при тебе.

**А. Ляпчевъ:** Но ние сме контролбори на всичко и безспорно ние контролираме г. министъра. Нито стотинка държавенъ приходъ нѣма отъ тази реформа. А казва се, отиватъ за фондъ. Кои сж тѣ? Фондътъ за кадастриране земята. Да. И се разсѣждава: стигатъ му, казва авторътъ на мотивитѣ, 5 милиона лева, които сж събрани до 1913 г. По моитѣ свѣдѣния, тѣ сж повече отъ 5 милиона лева, тѣ сж близо 7 милиона и нѣщо. Но туй не е важно; важно е, дѣто се казва, че тази сума стига за този фондъ, толковъ повече, че ще има 200 хиляди лева лихва отъ тѣзи петъ милиона лева. По този начинъ, навѣрно, този авторъ се е съблазнилъ отъ подаянията, които сж правени на държавата: нѣкой подарява 1.000 л. като фондъ, отъ който да се почне да се харчи, когато съ лихвата стане, напр., 1 милионъ лева. Навѣрно този авторъ се е повлиялъ отъ туй, за да казва, че лихвитѣ отъ тѣзи 5 милиона лева ще стигнатъ за фонда за кадастрирането на земята. За кадастрирането на земята въ границитѣ, които имаше стара България, като държавенъ разходъ ще отидатъ повече отъ 40 милиона лева, а като общъ разходъ на държавата и на частнитѣ лица, които ще искатъ да се възползватъ — защото едва-ли то ще бѣде задължително — ще отидатъ, може-би, 80—100 милиона лева. Онова, което трѣбваше да направи държавата, по моето разбирание, бѣше да опознае себе си. Ние сме 35-годишна държава, но ние не знаемъ какво има тази държава въ тази страна, ние не знаемъ землищата на селата, а камо-ли имотитѣ на хората. Съ нѣкакъвъ си чл. 3 отъ закона за горитѣ се боримъ постоянно, а знае се какво е то. Ако се направи смѣтка, колко главни сж се стучили поради постоянната промѣна на тѣзи граници между имотитѣ и козко пари сж се изразходвали по процеси, би се видѣло, че тѣзи разходи, направени отъ населението, би били достатъчни да се капитализиратъ, за да стане кадастерътъ. Но то не е възможно да стане по тоя пѣтъ, а е нужно да стане по онзи пѣтъ, по който всички благоустроени държави сж го направили. Вземете Босна и Херцеговина. Като земя тя е несравнено по-слаба отъ нашата. Не искамъ да хваля вътрѣшното, социалното или политическото положение на хората тамъ, но досежно онова, което техниката трѣбва да направи, досежно онова, което държавата за себе си трѣбва да стори, тамъ е сторено. Още въ първитѣ години хората тамъ приведоха въ извѣстностъ земитѣ си. Та, и за този кадастеръ, както за всѣко голѣмо мѣроприятие на държавата — напр., трѣбвало да се направятъ канали изъ България, да има отводнения и т. н. прѣди да се приказва и прѣди да се създадатъ закони, вамъ ви трѣбватъ срѣдства, и този, който иска да работи съ умъ и съ добросъвѣстностъ и съ любовъ къмъ отечеството, за който толковъ много се приказва тукъ, трѣбва най-напрѣдъ да се погрижи да намѣри срѣдства, а като намѣри срѣдства, лесно се намира по кой начинъ, какъ да се приложи кадастерътъ. Ето защо, вмѣсто азъ да рекламирамъ себе си прѣдъ селското население, а камо-ли да впиша тѣзи демагогски мотиви и да кажа: „Заповѣдайте петъ милиона лева, бегликътъ е вашъ“; вмѣсто да направя това, още първиятъ денъ азъ казахъ друго: не мога да поощрявамъ разточителството и да внасямъ съ хвърлянето на нови приходи пертурбации, дори съ излизантъ отъ приходи, защото има села — нѣмамъ тази възможностъ да ги цитирамъ — които, ако получатъ цѣлия бегликъ, ще си поосѣбнатъ всички разходи, и може-би ще

трѣбва нѣщо да си раздадатъ, при тѣхнитѣ културни нужди помежду си. Има и такива села. Като не желаехъ да допусна това, казахъ прѣхвърлянето да стане постепенно, а онова, което остава отъ този доходъ, да го употребимъ за обща полза на всички. И затуй се образува този фондъ. Сметката бѣше тази. Тѣй както е наредено въ продължение на 19 години — беглицкѣ да стане пълнитѣ данѣтъ на общинитѣ — този фондъ щѣше да нарастне до 20 милиона и нѣколко хиляди лева само отъ основни си капиталъ, отъ главницата; а като прѣсметнете и лихвитѣ, той може-би щѣше да достигне 27—28 милиона лева. Тогава вече нѣма да има нужда да правимъ онова, което всѣки денъ тукъ се прави: „Дайте ми 8.000.000 л. отъ спестовнитѣ каси, за да строа сгради“, или: „Дайте ми 10.000.000 л. да прави шосета. Азъ съмъ министъръ, който желае да работи“. Кой министъръ не желае да работи? Не е вѣрно, всички министри желаятъ да работятъ, всички искатъ да взематъ повечко пари и да направятъ нѣщо въ своя ресоръ. Но има една обща политика въ интереса на страната, има отговорно лице за всичкитѣ тѣзи разходи, взети отъ приходния бюджетъ или отъ заеми, което не трѣбва да допусна тѣзи нѣща, защото тогава тѣ сѣ разточителство. Рѣководенъ отъ тѣзи съображения, азъ казахъ: „Нека азъ бѣда нехваленитѣ министъръ, нека азъ бѣда изложенъ на нѣкоя буря отъ хора, които искатъ да демагогствуватъ, или отъ хора, които не разбираатъ въпроситѣ; това е по-хубаво, отколкото да извърша една недобра работа, като хвърля наеднѣжъ беглика върху населението“. Затуй направихъ беглицкѣ да бѣде прѣхвърленъ постепенно върху общинитѣ, и мисля, че съмъ направилъ едно добро дѣло, като съмъ организиралъ да се създаде тоя фондъ.

Е добръ, по случая на този фондъ, въ тѣзи мотиви има странни нѣща, г. г. народни прѣдставители. Напр., въ тѣхъ четемъ: (Чете) „Освѣтъ това, поземелната собственост не бива да се туря при условия за злоупотребиенно съ кредита и за борсова спекуляция“. Човѣкътъ, който е писалъ мотивитѣ, е разсѣждавалъ: „5 милиона лева, каже, стигатъ“. Той знае, че не стигатъ; ще се увеличатъ отъ лихвитѣ. Но, освѣтъ това, не трѣбва да стане кадастъръ. Разбирамъ не фискаленъ кадастъръ — за данѣци — а физически и юридически кадастъръ. И тѣкмо юридическиятъ кадастъръ се визира тукъ, онзи кадастъръ, който дава възможностъ на българския землевладелецъ да разполага съ своя недвижимъ имотъ сѣщо тѣй, както всѣки единъ търговецъ разполага съ онова, което има. Този казва: „Не, това е, каже, дори опасно“. Сигуръ, позволилъ си е да каже това нѣщо, защото трѣбвалъ му е на човѣка нѣкакъвъ мотивъ, за да каже, че не трѣбва да има фондъ. А въ сѣщностъ може ли да се приказва това? Безспорно, опасно е; всѣки прогресъ ни открива опасности; това е прогресътъ. Както, напр., е много по-опасно да държишъ парна машина, която оре, отколкото дървено орало, тѣй сѣщо по-опасно е да оперирашъ съ кредити при единъ добръ организиранъ кадастъръ, който ти дава възможностъ да имашъ лихва 5—6%, а не 11½%, както е сега. Този господинъ, който е писалъ тия мотиви, знае ли какво е положението на ипотечарния кредитъ у насъ? То е слѣдното. Отъ една анкета, направена въ мое врѣме, като министъръ на търговията и земледелието, по частенъ редъ, измежду книгата на Земледѣлската банка, се констатира, че заеми, които се правятъ срѣщу ипотека съ лихва 7—8%, практически излизатъ съ лихва 11½%. Защо? Тукъ има хора, които живѣятъ съ селското население, и ще ви разкажатъ, какво значи да докажешъ прѣдъ тая комисия, която ще ти опрѣдѣли стойността на имота, цѣната му, границитѣ му, правоспособността и пр. Това сѣ единъ непоносими разноски, и лихвата става 11½%.

И нѣма защо да бѣде чудно, ако при това положение нашиятъ землевладелецъ — не казвамъ земледѣлецъ — при първа нужда зарѣже Земледѣлската банка, защото срѣщу своя недвижимъ имотъ, може-би, отъ 50 хиляди лева, не може да намѣри това, което му трѣбва, има много формалности, и въ края на крайщата отива при лихваря, който ще му заеме пари съ 13, 14, 15% лихва. И ако сравните удобството, ще видите, че не е чудно, че ще отиде при лихваря, и нѣма защо тукъ да лѣземъ съзвни съсѣмъ неоправдани. На-ли си поставимъ за цѣль да уредимъ държавата, да създадемъ институтъ, при които да могатъ да се използватъ богатата на днешни напредѣтъ и, между другитѣ въ случая, и на ипотечарния кредитъ. Е добръ, господство му въстава и противъ този кредитъ, не го ще, „защото, каже, е опасно“. Всичко е опасно, напредѣтътъ е свързанъ съ опасности; опасна е и машината, съ която се върше; тогава неидѣте прѣпорѣча и машината. Дѣ ще стигнемъ, г. министри на финанситѣ, ако Вие бихте сподѣлили тѣзи мотиви? Тогава първата ни грижа ще е да закриете всички технически и земледѣлски училища въ България, защото тѣ учатъ хората на опасности — да употребяватъ машини.

За другитѣ фондове нѣма що да говоря. И така, г. г. народни прѣдставители, отъ точка 3 на мотивитѣ виждаме, каква е цѣльта на законопроекта — да се консолидиратъ приходитѣ на общинитѣ. Отъ казаното досега става ясно, че подготовителната реформа, която се иска да бѣде унищожена съ този законопроектъ, имаме за цѣль да създаде институции, да гарантира това, което общинитѣ получаватъ, да имъ открие източници за покриване на тѣхнитѣ нужди, и бидѣйки сами господари на тѣзи източници, тѣ да бѣдатъ неизчерпаеми. А това, което ни се прѣдлага тукъ, е тѣкмо обратното, и нѣщо повечко. Когато ни се приказва за справедливостъ, дѣйствиелно тя е интересна справедливостъ. Когато се внесе този законопроектъ, отъ самото начало цѣльта му бѣше друга. Викътъ бѣше, че градскитѣ и селскитѣ общини — главно градскитѣ — сѣ ошетени съ моята реформа. Г. г. народни прѣдставители! Не мога да го скрия, вѣрно е, че градскитѣ общини прѣстанаха да получаватъ онова увеличение отъ общинскитѣ налози, което тѣ получаваша. Вѣрно е, че ст. София днесъ, при приходъ 13½ или 14 милиона лева, а може-би тази година ще бѣде и повечко, отъ общински налози щѣше да получи не 2.100.000 л., а 3 милиона лева, може-би и нѣщо повече.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** 1 милионъ и нѣщо.

**А. Ляпчевъ:** Но тѣй сѣщо вѣрно е, че тази пропорция 60:1 не можеше да се търпи и не биваше да се търпи.

**А. Стамболийски:** И не трѣбва да се търпи.

**А. Ляпчевъ:** Тя трѣбваше да прѣстане. Азъ спрѣхъ растенето на неправдата, не я унищожихъ. Но тѣзи, които внесоха законопроекта въ самото начало, имаха за цѣль да повърнатъ старото положение. Обаче, видѣ се, че да се повърне старото положение, тѣй както бѣше прѣди моята реформа, е невъзможно; наведнѣжъ да се дадатъ на София 3 милиона лева и нѣщо, когато получава 2.100.000 л., е невъзможно. И тогава какво стана? Стана единъ компромисъ, който се нарича справедливостъ. Той е слѣдниятъ. Законопроектътъ приема, че всички общини, градски и селски, ще получаватъ онази сума, която сѣ получили въ 1911 г. — въ първата година отъ прилагането на подготовителната реформа, т. е. срѣдното за изтеклитѣ 1907, 1908 и 1909 г.; а оттамъ-нататѣкъ — казва законопроектътъ — безъ разлика села и градове ще получаватъ по равно.

Азъ ще се повърна върху единъ въпросъ, който не може да се игнорира при законодателствуването.

Той е, доколко законоположенията усилват враждата или я намаляват. Отъ историята на този данък, както е изложена въ мотивитѣ, виждаме промѣни споредъ това, кой кога е билъ силенъ — по едно врѣме Софийската община има нужда и веднага общинскиятъ налогъ отъ 16 л. на глава става на 30, въ друго врѣме други нѣкои градове сж били силни въ Народното събрание и по единъ или другъ начинъ веднага увеличаватъ общинския налогъ: отъ 10 л. става 15 л. на глава. Азъ се питамъ: тъй, както е поставена спиралката отъ страна на министерството, докога ще трае и накрай ще отиде единъ денъ бурята? Защото това, което ни се прѣпоръчва, нѣма никакъвъ здравъ смисълъ. У мене — да. Азъ казахъ, че ще остане срѣдното за тритѣ години — 1907, 1908 и 1909 — обаче, като една врѣмenna мѣрка, като подготвителна реформа, която слѣдъ нѣколко години ще бѣде окончателно промѣнена съ друга, за която ви говорихъ. И сигуръ отъ най-висшето мѣсто ще пасочимъ политическата борба въ падаване на села или градове, защото тъй, както идва подаанието — врѣхънина върху косвеното облагане или общинския налогъ — всѣки е правъ да понеска повече да получи. Азъ бихъ желалъ да зная, съ каква аргументация ще се излъже прѣдъ селянина — че старото го запазили, а пъкъ новото го измѣнили. Не, напрогнать, то ще върви.

Идвамъ до послѣдния пунктъ отъ мотивитѣ: (Чете) „Да остави и въ бѣдѣ беглика и данъка върху сградитѣ държавенъ, а не общински данъкъ, защото тия два данъци трѣбва да бѣдатъ наскоро унищожени, понеже сж еднакво негодни и за държавно и за общинско облагане“. Азъ казахъ, г. г. народни прѣдставители, отъ мѣстото на финансовия министъръ не бива да се заявява, че нѣкой данъкъ трѣбва да бѣде наскоро унищоженъ, освѣнъ когато той ще го унищожи. Азъ ви обяснихъ, че данъкътъ бегликъ, па и който да е данъкъ, не е желателно току-така да го унищожишъ, въ едно врѣме особено, когато създавашъ нови данъци. Ако можешъ да се освободишъ отъ него, вижъ, погледни наоколо, дали нашитѣ общински управления нѣматъ нужда отъ него. И на този въпросъ нѣма да се спирамъ, но ще се спра на друго по-сжществено нѣщо. Като какво ли, аджеба, мисли г. министърътъ на финанситѣ, като ни заявява, че тѣзи два данъци трѣбва да бѣдатъ наскоро унищожени, понеже сж еднакво негодни и за държавно и за общинско облагане? Сигуръ, той мисли за голѣмата реформа за данъка върху прихода. Е добръ, азъ бихъ желалъ да зная, когато г. министърътъ на финанситѣ ще въвежда тая реформа — данъка върху приходитѣ — какъ той ще унищожи данъка върху сградитѣ и данъка бегликъ, слѣдъ като ги направи пакъ държавни данъци? Данъкътъ върху сградитѣ — градскиятъ — дава около 3 милиона лева, данъкътъ бегликъ — 5 милиона лева — 8 милиона лева. Той улеснява ли се, когато ще прави тази реформа, като повърне на държавата тѣзи данъци, за да ги унищожи, или той ще бѣде улесненъ, когато нѣма да ги намѣри, та нѣма да има нужда да ги замѣства? Защото всѣка данъчна реформа, г. г. народни прѣдставители, прѣдполага единъ излишъкъ въ бюджета, едно благосостояние поне въ фиска, ако не въ страната; иначе не може да бѣде реформа, иначе ще бѣде такава реформа, че трѣбва да вземашъ подъ лихва пари, за да правишъ реформа. Е добръ, първата грижа на финансовия министъръ, значи, трѣбва да бѣде, да има единъ уравновѣсенъ бюджетъ. Е хубаво, слѣдъ като данъкътъ върху сградитѣ и данъкътъ бегликъ, които сега не фигуриратъ въ държавния бюджетъ, които сж изключени отъ него, благодарение на моята реформа, сега той, като ще ги прибере и ще има нужда отъ тѣзи 8 милиона лева, какъ смѣе да приказва, че трѣбва да унищожи тѣзи данъци? Ами съ

факта, че съмъ ги махналъ отъ държавния бюджетъ, азъ съмъ ги унищожилъ като държавенъ приходъ! А вие какво ми приказвате тукъ, когато вие ги внасяте наново въ държавния бюджетъ, че ще трѣбва да се унищожатъ?

**Х. Бояджиевъ:** Не се карай, до!

**А. Ляпчевъ:** Имамъ право да се сърдя, защото, когато се пишатъ мотиви, тѣ не ангажирватъ само г. министъръ Топчева, а ангажирватъ всички, които се занимаватъ съ този въпросъ — защото въ тая държава трѣбва да има разбиране на работитѣ.

**Н. Досевъ:** Г. Ляпчевъ! Вие имате право да се сърдите, защото се касае за едно Ваше дѣло.

**А. Ляпчевъ:** Какво значи тогава да се твърди, че ще трѣбва единъ-кой си данъци да се унищожатъ като държавни данъци, когато тѣ не сж държавни данъци, тѣ сж изключени, а въ сжщото врѣме да ставатъ държавни данъци и подиръ това, отъ далече да ни се подхвърля, че това унищожение ще стане, когато ще дойде нѣкаква реформа за въвеждането на данъка върху приходитѣ? За този данъкъ върху приходитѣ азъ слушамъ отъ дълго врѣме. Има единъ нещастенъ писателъ въ България, който издаде една книжка за данъцитѣ и за данъка върху приходитѣ — единъ много смѣлъ писателъ, не зная кѣдъ се е училъ, но сигуръ се е училъ нѣкъдѣ въ Германия. Въ неговата книжка, като прави смѣтка, какъ той ще унищожи всички тѣзи данъци, които сжществуватъ отъ дълги години, този господинъ като ни прѣпоръчва пруската система на данъка върху приходитѣ, забравя това, което е въ Пруссия, не го е разбралъ.

**Нѣкой отъ прѣдставителитѣ:** Кой?

**А. Ляпчевъ:** Мисля, г. Пипоровъ, калацитетъ. — Той, сиромашътъ, не разбралъ, че въ Пруссия данъкътъ върху земята не бѣде унищоженъ, а се даде на общинитѣ. Защо не унищожиха данъка върху земята? Има нѣща много сериозни, г. г. народни прѣдставители.

**А. Стамболийски:** Недѣйте хвърля упрекъ върху една личностъ, която не присъствува тукъ и която прави честъ на България съ своитѣ познания по данъцитѣ въ разнитѣ страни.

**А. Ляпчевъ:** Да, азъ именно това констатирамъ, че познанията му сж такива, че като ни прѣпоръчва данъчната система въ Пруссия, казва, че той ще унищожи прѣкиятъ данъци въ България, когато данъчната система въ Пруссия има слѣдното съдържание: всички прѣки данъци, които държавата не взема, като данъкъ върху земята — поземеленъ данъкъ — отстъпва ги на общинитѣ, а тя разширява тѣй наченъ данъкъ върху класитѣ — данъкъ върху занятията — ние бихме могли да кажемъ: въ единъ данъкъ върху приходитѣ, а тукъ той ни прѣпоръчва, че ще ги унищожи.

**Й. Ионовъ:** Той бѣше ли чиновникъ прѣзъ ваше врѣме?

**А. Ляпчевъ:** Не зная, азъ не прѣслѣдвамъ хората.

**Й. Ионовъ:** Ако не е способенъ, защо си го държалъ въ Смѣтната палата?

**А. Ляпчевъ:** Защото въ Смѣтната палата има много хора като г. Пипорова.

**Й. Йоновъ:** Че Вие бѣхте министъръ на финанситѣ.

**А. Ляпчевъ:** Въ Сметната палата, г. Йоновъ, се прилагатъ законитѣ и той може да е билъ отличенъ докладчикъ или съвѣтникъ въ Сметната палата. Тамъ има единъ законъ за Сметната палата, който ще трѣбва да се понаучите да го прилагате, а тукъ вие има да нареждате финансовитѣ, икономическитѣ, социалнитѣ и политико-моралнитѣ въпроси на държавата.

**А. Стамболийски:** Г. Ляпчевъ! Накърнявате си хубавата рѣчь съ тѣзи лични дразни.

**А. Ляпчевъ:** Моля. Вие ме прѣдизвикахте да кажа име, азъ казахъ име. Азъ обичамъ всѣкога да назовавамъ — както често повтаряме всички — пѣщата съ имената имъ.

**Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** Моля, г. Ляпчевъ, на прѣдмета.

**А. Ляпчевъ:** Казахъ, че тия мотиви, които ни се даватъ тукъ, произхождатъ отъ подобни знания, защото менъ ми се казва, че щѣтъ да бѣде унищожени данѣкътъ, който възкрѣсаватъ, подъ прѣдлогъ на онова, което не ни се казва, а се твърди — данѣкътъ върху приходитѣ. И азъ ви заявявамъ: който ще се рѣши да създаде въ България данѣкъ върху приходитѣ, той ще трѣбва да заночне отъ данѣка върху занятията, да го разшири и, заедно съ икономическия прогресъ на страната, сѣ повечко и повечко да върви къмъ системата на данѣка върху приходитѣ. И може-би, единъ денъ, за успокоение на господата отсамъ (Сочи крайната лѣвица) — виждате, колко далече щѣла азъ, когато е въпросъ за приказки — ще се дойде до плащането на данѣка върху приходитѣ, не дори отъ частни лица, а само отъ дружествата. Но това прѣдполага извѣстно икономическо състояние, което далечъ ние го нѣмаме. Обаче икономическото благосъстояние расте, ставатъ извѣстни социални промѣни; ние трѣбва да държимъ сметка за тѣхъ, ние трѣбва да вървимъ съ тѣхъ и, безспорно, въ това направление трѣбва да се работи. У насъ въпросътъ за данѣка върху приходитѣ достига дотамъ, щото азъ се рѣшихъ практически да го въведа въ извѣстни отрасли. Азъ въведохъ военния данѣкъ върху принципа на данѣка върху приходитѣ, защото тамъ сега имате данѣкъ върху приходата и данѣкъ върху капитала, а не, както по-прѣди, да казватъ произволно наборнитѣ комисии: „Ти ще плащашъ 1.000 л., защото си успѣлъ да купишъ дреха за 100 л.“, а другъ, който ще дойде съ малосано кебе, но има, може-би, 10 хиляди лева приходъ на годината, плащаше 10—15 л. Азъ направихъ тая реформа и, тамъ, където бѣше възможно, я приложихъ, и я направихъ, за да вървимъ съ справедливостта, да вървимъ съ икономическото и социално развитие на страната, а тѣй също и да подготвимъ оная административна машина, на които не е тѣй лесно да кажете: „Азъ създадохъ еди-кой си законъ, прилагайте го“. Колко закони има, които не могатъ да се приложатъ! Г. министъръ-прѣдседателъ дойде днесъ съ скръстени рѣци да ви заяви: „Законътъ за опрѣдѣляне цѣнитѣ на съветнитѣ продукти не можемъ да приложимъ“. Азъ, като стоехъ тукъ, насрѣща, когато се приемаше законътъ, мислѣхъ си: какъ ли ще го приложи г. министъръ-прѣдседателъ, при всѣкото негово добро желание, както и при това на всички господа тукъ?

**Т. Лукановъ:** Той издаде окръжно, съ което заплаши общинскитѣ съвѣтници, които искаха да приложатъ закона.

**А. Ляпчевъ:** Моля, азъ не искамъ да влизамъ въ подробности. Г. Лукановъ! Позволете ми да заявя, че има маса законоположения, създадени при най-доброто желание отъ страна на г. г. управляющитѣ и по частна инициатива, които не могатъ да се приложатъ често пѣти по простата причина, че нѣма административенъ персоналъ, нѣма машина, която да приложи тѣзи закони.

**Т. Лукановъ:** Не е тѣй. Единъ пѣтъ Софийскитѣ общински съвѣтъ се опита да реквизира захарта, но имъ се противопоставиха.

**А. Ляпчевъ:** Добръ, азъ не говоря за частни случаи. Азъ искамъ само да илюстрирамъ мисълта, че тази моя реформа отъ 1910 г., съ която приложихъ системата на данѣка върху приходитѣ при военния данѣкъ, имаше за цѣль да се приготви административната машина. По-нататъкъ се отиде: внесоха съ законопроекта да се обърне данѣкътъ върху заплатитѣ въ данѣкъ върху приходитѣ. Тѣй ще се върви. Обаче този, който започналъ да въвежда данѣка върху приходитѣ, той е видѣлъ много добръ, че тия работи не може да унищожатъ никой данѣкъ отъ сегашнитѣ, че това не е тѣй лесно, че това изисква, прѣди всичко, фискални условия.

**Т. Лукановъ:** Вие прѣморявате вѣчното търпѣние. Кога ще настѣпн това развитие?

**Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** (Звъни)

**А. Ляпчевъ:** Г. Лукановъ! Имайте търпѣние да кажа една дума. — Въ 1892 г., като студентъ въ Парижъ, въ канаритѣ на 30—40 км. вѣнъ отъ града, намѣрихъ единъ камонарь. — Отъ кѣдъ си? — „Отъ Морле въ Бретань“. — Ходилъ ли си въ Парижъ? — „Не“. — Откакъ си дошълъ тукъ, въ продължение на 15—20 години, ти въ Парижъ да не си ходилъ! Азъ отъ България да дойда, а този човѣкъ отъ Морле, когае камѣни лѣтно врѣме, зимно врѣме си отива, и да не отиде въ Парижъ! И, което бѣше най-странно за мене, този човѣкъ на най-културната държава ми казва, че погѣкога, пролѣтно врѣме, натувалъ пѣщъ отъ Морле, защото намиралъ тукъ-тамъ работа, както и другаритѣ му, и си нѣкарвалъ гондюлюка. И азъ имахъ наивността да взема този човѣкъ въ моя пансионъ и първата ми грижа бѣше да го заведа въ музея на Лувъръ. Насамъ-нататъкъ, и . . . прѣдъ статуята на Venus de Milo. „C'est une belle femme“, каза той, като сочеше тази статуя. И азъ си мислѣхъ: мисълта лети. Вижте го, и той разбира, че е хубаво това творение, което човѣшката ръка и човѣшката мисль сж създали, ако не три хиляди години, то 2.300 години прѣди. Този наблюдател на Venus de Milo, който живѣе въ най-просвѣтената държава, Франция, който 30 години се влачи въ околността на Парижъ да копае камѣни при с. Ларди, не чувствува нужда да види Парижъ. Това е мисълта — ти лети — а животътъ е другъ. Той много бавно се движи.

**Нѣкой отъ прѣдставителитѣ:** Влачи се.

**А. Ляпчевъ:** Дано само да се влачи, но дойде нѣкога нѣкакъвъ ударъ, какъвто е този днесъ, и животътъ може да ритне 500 години назадъ. Може да се констатира, че до татарското нашествие Киевъ бѣше многолюденъ градъ, а слѣдъ него, остана само съ 200 колиби. Такива сж тия работи.

**Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** Моля, на прѣдмета, г. Ляпчевъ.

**А. Ляпчевъ:** Тъй щото, този примѣръ за мисълта, за практическия животъ и за творението, споредъ мене, е достатъченъ да ви осигури.

**Г. г. народни прѣдставители!** Съ казанитѣ нѣколко думи, досѣжно мотивитѣ на законопроекта, азъ ще констатирамъ, че твърдението, какво приходитѣ на общинитѣ при днешната система били окаменѣли, е невярно. Тѣ растатъ. Азъ имамъ тукъ таблици, отъ които се вижда, че бюджетитѣ, както въ селата, така и въ градоветѣ, растатъ, и растатъ не въ малъкъ размѣръ, дори въ голѣмъ размѣръ. Азъ съ тѣзи бюджети мога да ви докажа, че селата, особено откато азъ въведохъ тази реформа, получаватъ много повече — около 500—600 хиляди лева. Тоя данѣкъ расте, тогава, когато въ градоветѣ той не дава същия приходъ. Азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че съ моята реформа за белгика, селата въ едно време щѣха да иматъ повече, отколкото тѣ получаватъ съ тази привидна реформа, съ която сега се казва тъй, че въ бъдеще всички ще получаватъ по равно, като се запази, като се гарантира старото отношение.

**Г. г. народни прѣдставители!** Ако съпоставимъ законопроекта съ фискалнитѣ нужди на момента, нѣкъде желаятъ да зная, ако дѣйствително той има за цѣль да върне отъ държавата пари на общинитѣ, както се прѣпоръчва, да ли днесъ той би постигналъ разумно тази цѣль? Азъ твърдя, че чръвъз този законопроектъ нѣма нищо особено да се върне на общинитѣ. Но ако бихме казали, че съ този законопроектъ държавата нѣма да вземе съ себе си единъ или два милиона лева, а ще ги даде на общинитѣ, въ това ли положение се намира г. министърътъ на финанситѣ, за да върши такава една реформа? На този въпросъ трѣбва да отговори не народното прѣдставителство, което смѣта въ голѣмата си частъ, може-би, да дава отговоръ само прѣдъ избирателитѣ си — малцина ще се спратъ да даватъ отговоръ тукъ; а тѣзи, които сж управлявали държавата и тѣзи, които я управляватъ и които именно дойдоха тукъ съ всевъзможнитѣ ония увеличения, вамъ известни, и които общаваха на селата и на градоветѣ, че тепърва ще имъ се увеличатъ доходитѣ, съ туй, че държавата ще облага кинематографитѣ и филмитѣ и половината отъ доходитѣ ще дава тѣмъ — не видѣхъ, обаче, въ законопроекта да се спомене, че и данѣктѣ върху електрическата свѣтлина ще бѣде, нѣкакъ, раздѣленъ или ще се създаде нѣкаква върхшина, за да бѣдатъ логични, за въ полза на общината — тѣзи хора, казвамъ, трѣбва да държатъ много голѣма смѣтка въ днешния моментъ за този сериозенъ въпросъ. Но, въ всѣки случай, моето убѣждение е, че днесъ, когато ораторитѣ тукъ не смѣятъ да говорятъ дори за вжтрѣшна политика и никакъ не засѣгатъ финансовата политика по поводъ адреса, който се отправя на Негово Величество, никакъ не е моментътъ днесъ да се излиза и да се казва, че ние имаме достатъчно пари въ хазната, та можемъ да прѣснемъ нѣколко милиона лева. Това е резултатътъ.

Вторъ единъ въпросъ. Не е ли истина, че съ тази реформа се върви назазадъ и се върши тѣмъо противното на онова, за което тукъ всички мислехме, а именно: възможното намаление въ косвеното облагане? Не се ли затвърдява тази система въ най-лошъ смисълъ — като върхшина върху косвеното облагане? По този въпросъ вече не само г. министърътъ, а и г. г. народнитѣ прѣдставители, смѣтамъ азъ, ако искатъ да постигнатъ практически резултати въ своитѣ политически борби, не могатъ да допуснатъ да се върви назазадъ; тѣ ще трѣбва да отхвърлятъ тази — азъ ще я нарека — ретроградна мѣрка и да оставятъ подготовителната реформа, за да може единъ денъ да се направи крачка напредъ

въ това направление, което е толкова мило на всички ни.

Трети единъ въпросъ: социалната правда. Социалната правда, г. г. народни прѣдставители, съ тази мѣрка не само не се постига, а съществено се накрѣпява. Азъ ви доказахъ защо. Говоря за човѣшката, социална правда, разбира се — не за абсолютната.

Четвърти единъ въпросъ е политическиятъ, моралниятъ, възпитателниятъ, въпросътъ за спокойствието на страната, за реда въ нея. Е добръ, той е слѣдующиятъ. Ние всички твърдимъ, че самоуправлението въ страната трѣбва да се развие. Какъ ще се развие то, ако не го доближимъ до източникитѣ на приходитѣ? Азъ ви доказахъ, че самоуправлението изисква да му се намѣрятъ приходи, които то само ще може да нарежда, споредъ нуждитѣ си, а реформата, която ни се прѣдлага — тази ретроградна реформа — цѣли тѣмъо обратното: иска да залуши тѣзи източници. Мислите ли, че ще бѣде добръ да се остави за нашитѣ политически борби изкушението на платформата, щото единъ или други отъ насъ да казватъ: „Какво стана? София взема, ако не 60 пѣти, 55 пѣти повече, отколкото ти“. Разбира се, това е погрѣшно.

По всички тѣзи съображения, г. г. народни прѣдставители, доколкото моятъ слабъ гласъ можа да изтъкне истината и правдата по прѣдлагания законопроектъ, азъ се надѣвамъ, че народното прѣдставителство нѣма да приеме този законопроектъ, не затуй, защото чръвъз неприемането му, то ще иска или не да покаже блямъ на министра на финанситѣ, но поради една друга причина: защото то трѣбва да остане вѣрно на себе си, вѣрно на онова, което то е поддържало отъ тази трибуна въ миналата извънредна сесия, пакъ — дълбоко съмъ убѣденъ — което то ще поддържа и сега отъ тукъ, и най-послѣ, защото се надѣвамъ, че г. министърътъ на финанситѣ нѣма да стане играчка на своитѣ писари, за да ни внесе законопроекти отъ тоя характеръ.

**Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** Има думата г. Йорданъ Ивановъ.

**Й. Ивановъ:** Г. г. народни прѣдставители! Има записани да говорятъ повече отъ 6—7 души. Врѣмето е напреднало. Освѣтъ това, тази вечеръ — всички сте християни — знаете, че е заговѣни. Затуй азъ ще ви моля, да оставимъ разискванията сега и да вдигнемъ засѣданието. И като имаме прѣдъ видъ още, че утрѣ е празникътъ на нашитѣ побѣди, азъ ще ви моля и утрѣ да нѣмаме засѣдание, а да имаме засѣдание въ понеделникъ, съ продължението на сѣщия дневенъ редъ.

Азъ ще моля това и, ако Събранието не е съгласно, тогава ще говоря.

**Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** Най-напредъ, има прѣдложение за вдигане засѣданието. Който сж съгласни да се вдигне засѣданието, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

На второ мѣсто, утрѣ сѣбота — денъ за разглеждане на прошения — прѣдлага се да нѣма засѣдание. Който г. г. народни прѣдставители сж съгласни да нѣма засѣдание утрѣ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

И тъй, идущето засѣдание ще бѣде въ понеделникъ, съ слѣдующия дневенъ редъ:

На първо мѣсто, трето четене законопроекта за допълнителенъ свѣрхсмѣтенъ кредитъ отъ 33.722.000 л.;

На второ мѣсто, продължение дебатитѣ по второто четене на законопроекта за общинскитѣ налози;

На трето мѣсто, по искането на г. министра на железницитѣ, поспеже ще трѣбва скоро да влѣзатъ въ сила и ще трѣбва да ги гласуваме, ще поставимъ на дневенъ редъ предложенията за одобрение частнитѣ пощенски договори, сключени между България и Австро-Унгария, и за одобрение сключената на 1 октомврий 1914 г. между България и Турция телеграфна, пощенска и телефонна конвенция;

На четвърто мѣсто, предложението на народния представител г. Димо Кьорчевъ за измѣнение на нѣкои членове отъ закона за сждоустройството.

И подиръ туй — дневниятъ дневенъ редъ, тъй, както е.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 7 ч. 25 м. вечерята)

Прѣдседателъ: Д-ръ Д. К. Вачовъ.

Подпрѣдседателъ: Д-ръ С. Иванчовъ.

Секретаръ: М. Зелковъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.